

Den svenska jämviktsarbetslösheten: En översikt av kunskapsläget

Per Lundborg, Juhana Vartiainen och Göran Zettergren

KONJUNKTURINSTITUTET (KI) gör analyser och prognoser över den svenska och ekonomin samt bedriver forskning i anslutning till detta. Konjunkturinstitutet är en statlig myndighet under Finansdepartementet och finansieras till största delen med statsanslag. I likhet med andra myndigheter har Konjunkturinstitutet en självständig ställning och svarar själv för bedömningar som redovisas.

Konjunkturläget innehåller analyser och prognoser över svensk och internationell ekonomi. **The Swedish Economy** sammanfattar rapporten på engelska. **Analysunderlag** består av ett omfattande sifferunderlag i tabellform och publiceras i anslutning till Konjunkturläget.

Lönebildningsrapporten är en analys av de samhällsekonomiska förutsättningarna för svensk lönebildning.

Konjunkturbarometern är samlingsnamnet för två rapporter: **Företagsbarometern** och **Hushållsbarometern** som visar företagets respektive hushållens syn på ekonomin.

I serien **Specialstudier** publiceras rapporter som härrör från utredningar eller andra uppdrag. Forskningsresultat publiceras i serien **Working Paper**. Våra publikationer kan laddas ner från Konjunkturinstitutets hemsida, www.konj.se.

Förord

Detta projekt har delvis finansierats av Svenskt Näringsliv och har utförts av Konjunkturinstitutet. Per Lundborg, Institutet för social forskning, författade en första version av studien och han står för den största arbetsinsatsen. Vi är tacksamma för kommentarer från Anders Björklund, Mats Dillén, Ingemar Hansson, Gabriella Sjögren-Lindqvist, Magnus Lundin, Anna Öster och från övriga deltagare vid seminarier vid Institutet för social forskning och Konjunkturinstitutet.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	7
2. NAIRU och jämviktsarbetslöshet: teori.....	8
3. NAIRU, sysselsättning och potentiellt arbetsutbud.....	12
4. Arbetslöshet och inflation i Sverige.....	15
5. Vad bestämmer NAIRU?.....	17
6. NAIRU i Sverige.....	25
7. Summering.....	40
Appendix.....	42
Referenser.....	45
Titlar i serien Specialstudier.....	49

1. Inledning

Det finns en bred samsyn att arbetslösheten, ur samhällsekonomisk och social synpunkt, bör vara så låg som möjligt. Det finns dock goda argument för att arbetslösheten i jämvikt inte kan vara noll. På arbetsmarknaden sker kontinuerligt stora flöden in i och ut ur sysselsättning, arbetskraftsdeltagande och arbetslöshet. Studenter avslutar sin utbildning och börjar söka jobb samtidigt som anställda säger upp sig eller avskedas. Eftersom det tar tid för en arbetslös att hitta ett arbete och för en arbetsgivare att finna en ny medarbetare kommer det alltid att finnas en viss arbetslöshet, ofta benämnd friktionsarbetslöshet. Denna bestäms i hög grad av hur väl matchningen på arbetsmarknaden fungerar. Om det finns politiska preferenser för en låg och stabil inflation kommer lönebildningen även att påverka jämviktsarbetslösheten. Jämviktsarbetslösheten definierar då en nivå för hur låg eller hög arbetslösheten kan bli utan att inflationsmålet hotas. I den vanligt förekommande NAIRU-modellen definieras jämviktsarbetslösheten, här kallad NAIRU, som den arbetslöshet där inflationstakten är stabil. Om arbetslösheten är lägre än NAIRU tenderar inflationstakten att stiga dvs priserna accelererar. Penningpolitiken kan därför inte varaktigt driva ner arbetslösheten lägre utan att inflationen stiger allt mer. Med ett trovärdigt inflationsmål fungerar målet som ett ankare för inflationsförväntningarna och då tenderar inflationstakten att variera kring detta mål beroende på om arbetslösheten är högre eller lägre än NAIRU. Om arbetslösheten är högre än NAIRU kan en expansiv penningpolitik bidra till att arbetslösheten faller snabbare. Arbetslösheten kan dock inte drivas ner lägre än NAIRU eftersom detta hotar inflationsmålet och på sikt även detta måls trovärdighet. Denna tankemodell har tack vare sin enkelhet och logiska styrka fått en viktig roll hos ekonomiska beslutsfattare. NAIRU-modellen genomsyrar i dag i någon form både finanspolitikens och penningpolitikens intellektuella motivering i de flesta OECD-länderna.

Denna uppsats presenterar en översikt av kunskapsläget kring jämviktsarbetslösheten. Syftet är att kortfattat summera den existerande forskningen samt att peka på framtida forsknings- och utredningsbehov¹.

Uppsatsens struktur är följande. Nästa kapitel beskriver den grundläggande ekonomiska teorin bakom begreppen jämviktsarbetslöshet och NAIRU. Avsnittet diskuterar också svårigheten av att empiriskt skatta dessa ekonomiska variabler, samt effekten av en ökad arbetskraftsinvandring. I kapitel 3 behandlas NAIRU i samband med arbetsutbud och sysselsättning. Kapitel 4 analyserar Sveriges makroekonomiska utveckling med hänsyn till arbetslöshet och inflation. Avsnitt 5 beskriver forskningsdiskussionen kring jämviktsarbetslösheten i USA och Europa. Kapitel 6 fokuserar på Sveriges ekonomiska institutioner som är potentiellt viktiga för jämviktsarbetslösheten. Kapitel 7 sammanfattar uppsatsen.

---

¹ I ett land som Sverige spelar arbetsmarknadens organiserade parter en viktig roll för arbetslöshet och sysselsättning. Arbetsmarknadens parter och lönebildningens institutioner och funktionsätt behandlas mera utförligt i rapporten Göran Hjelm: Kan arbetsmarknadens parter minska jämviktsarbetslösheten? Teori och modellsimuleringar. Konjunkturinstitutet 2006, Working Paper.

2. NAIRU och jämviktsarbetslöshet: teori

Jämviktsarbetslösheten definieras ofta just med hänsyn till inflationstakten och det antagna sambandet mellan prisökningstaktens förändring och arbetslösheten. Begreppen ”jämviktsarbetslöshet” och ”NAIRU” kan dock inom ekonomisk teoribildning skiljas åt. Jämviktsarbetslösheten är den arbetslöshet som är förenlig med lönesättarnas förväntningar om priserna på lång sikt och prissättarnas förväntningar om lönerna på lång sikt. NAIRU, ”non-accelerating inflation rate of unemployment” är däremot den arbetslöshet som ger en konstant inflationstakt. Denna arbetslöshet kan kortfristigt variera med konjunkturläget. På lång sikt måste NAIRU och jämviktsarbetslösheten sammanfalla. Den teoretiska skillnaden mellan begreppen har ingen större betydelse för denna rapport².

NAIRU är således av central betydelse för en bedömning av hur stor andel av arbetslösheten som är strukturell respektive konjunkturrell och därmed för utformningen av den ekonomiska politiken. Ett högt NAIRU indikerar att arbetsmarknaden fungerar mindre väl och tyder därmed på att det finns behov av reformering av arbetsmarknaden. NAIRU kan emellertid också påverkas av t.ex. produktivitetstillväxten eller av demografiska, integrationspolitiska och andra faktorer som inte direkt har med arbetsmarknadens institutioner att göra.

Trots sin teoretiska enkelhet och acceptans är NAIRU ett kontroversiellt begrepp i den ekonomiska litteraturen, först och främst eftersom det är svårt att empiriskt bestämma nivån på NAIRU. En av orsakerna till att ekonomer ändå håller fast vid begreppet är att det är teoretiskt väldefinierat och att det genererar en enkel stabiliseringspolitisk handlingsregel: den ekonomiska politiken kan stimulera ekonomin så långt att den verkliga arbetslösheten hamnar vid NAIRU.³

Eftersom arbetslösheten oftast avviker från NAIRU är teorin som ligger bakom NAIRU i hög grad en teori för ekonomier utanför jämvikt. Vid arbetslöshet lägre än NAIRU är reallönekraven högre än vad företagen är villiga att betala. Löne- och prisförväntningar är då inte kompatibla, och lönerna och priserna accelererar eftersom löntagarna under låg arbetslöshet kan genomdriva sina lönekrav, medan företagen önskar upprätthålla sin lönsamhet genom högre priser. Detta tvingar centralbanken att bromsa ekonomin med högre räntor, så att arbetslösheten stiger. Först då arbetslösheten befinner sig vid NAIRU kommer löne- och prissättarnas beteenden att vara ömsesidigt konsistenta och ekonomin är i jämvikt. Enligt denna teori är arbetslösheten det

---

² Ett tidigt begrepp som går tillbaka till Milton Friedman är ”den naturliga arbetslösheten”. Den teoretiska skillnaden mellan NAIRU och den ”naturliga” arbetslösheten har beskrivits på följande sätt: ”NAIRU and natural rate are not synonymous. NAIRU is a macro outcome of an economy with many labor markets in diverse states of excess demand and excess supply. NAIRU represents an overall balance between the inflation-increasing pressures from excess-demand markets and the inflation-decreasing pressures from excess-supply markets. The natural rate, as described by Friedman, is a feature of Walrasian market-clearing general equilibrium. While the NAIRU fits into a Keynesian model, the natural rate is an aspect of a New Classical model. The determinants of the two are theoretically different, and so are their implications for policy. The NAIRU varies from time to time as the relationships between unemployment, vacancies, and wage changes vary, and as the dispersion of excess demands and supplies across markets changes. In this decade, these developments appear to be reducing the NAIRU, in contrast to the unfavorable circumstances of the 1970s.” Se <http://ideas.repec.org/p/cwl/cwldpp/1150.html>.

³ För en utförlig analys av begreppet och dess användbarhet för i första hand den amerikanska ekonomiska politiken, se ett temanummer i *Journal of Economic Perspectives* (1997). En majoritet av de forskare som är representerade i temanumret är kritiska till begreppets användbarhet.

instrument som tvingar ner lönekraven till en nivå som är förenlig med företagens krav på lönsamhet.

Bakom NAIRU-modellen finns ett teoretiskt antagande om en långsiktigt vertikal Phillipskurva, vilket innebär att det inte existerar något långsiktigt samband mellan inflation och arbetslöshet. Denna syn har varit dominerande sedan slutet av 1960-talet och den utgör i dag grunden för de flesta länders makroekonomiska politik. NAIRU-teorin förutsätter att centralbanken upprätthåller prisstabiliteten, så att inflationstakten är i genomsnitt konstant. I enkla läroboksmodeller åstadkommer centralbanken detta genom att se till att ekonomins penningmängd ökar i stabil takt. Centralbankens politiska instrument som styrräntor har i NAIRU-teoribildningen dock inte uppmärksamats på något fullständigt och övertygande sätt, utan teorin har i detta avseende förblivit ganska förenklad.⁴ Den konkreta dynamiken av penningpolitiken och ekonomins anpassning mot NAIRU har modellerats på många olika sätt.

Under senare år har det uppstått en forskningslitteratur som ifrågasätter den vertikala Phillipskurvan vid mycket låga inflationsnivåer. Vissa teoretiska och empiriska resultat talar för att sambandet mellan arbetslöshet och inflation inte är linjärt vid låga inflationsnivåer. Enligt empiriska studier av Akerlof, Dickens och Perry (1996, 2000) och Lundborg och Sacklén (2006) är Phillipskurvan vertikal först vid något högre inflationsnivåer än det för centralbankerna typiska 2-procentmålet. Den teoretiska mekanismen antas i denna litteratur vara stelheten i nominella priser och löner, vilket kan innebära att en låg inflation leder till högre real stelhet (se även Tobin 1972). De företag som gör förluster kan vid låg inflation inte göra en nödvändig reallöneanpassning om de anställda är ovilliga att sänka sina nominella löner.⁵ Om en sådan nominallönesänkning inte kan genomföras stiger arbetslösheten. Dessa resultat tyder på att det skulle kunna finnas ett samband mellan nivån på NAIRU och inflationsmålet. Litteraturen ifrågasätter inte fördelen med en stabil inflationstakt, men reser frågan om vilken lägsta inflationsnivå som är förenlig med den långsiktigt lägsta arbetslösheten. Litteraturen kring den icke-vertikala Phillipskurvan – som ibland kallas för ”nya Phillipskurva”-litteratur – är intressant men dock ännu en del av den spekulativa forskningsfronten, och denna rapport kommer inte att vidare diskutera detta spår.

NAIRU är svårt att mäta empiriskt. Den underliggande teoretiska modellen förutsätter att det finns ett tydligt samband mellan arbetslöshet och ökningstakten i löner och priser. Inflationstakten påverkas dock även av många andra faktorer och är högst beroende av förväntningar. Således har det visat sig vara svårt att peka på ett enkelt samband mellan arbetslöshet och inflation som tillförlitligt skulle indikera en nivå på NAIRU för forskaren eller den penningpolitiska beslutsfattaren.

NAIRU behöver inte heller vara konstant över tiden. För det första kan det kortfristiga NAIRU avvika från den långfristiga NAIRU. Om ekonomin är i en markant lågkonjunktur med hög arbetslöshet, kan den inte direkt och snabbt återkomma till det långfristiga normalläget med en arbetslöshet lika med jämviktsarbetslösheten. En återhämtning av ekonomin förutsätter en ny allokering av resurser som tar tid, och kravet på en stabil inflation ställer då en ”hastighetsbegränsning” som gör att den kortfristiga

---

⁴ En bra inledning till NAIRU-teorin finns i läroböckerna Layard, Nickell och Jackman (2005) och Cahuc och Zylberberg (2004).

⁵ Se t.ex. Akerlof m fl (1996).

NAIRU avviker (i det här fallet uppåt) från den långfristiga NAIRU. Det långfristiga NAIRU kan därtill variera med arbetskraftens sammansättning, eftersom olika åldersgrupper och utbildningsgrupper har olika förmåga att sysselsätta sig på arbetsmarknaden.

Resultaten i empiriska studier av NAIRU varierar således kraftigt⁶. Detta försvårar tyvärr den politiska avvägningen av lämplig politik för att främja full sysselsättning, eftersom de flesta möjliga åtgärder för att stimulera sysselsättningen är politiskt kontroversiella och skapar både vinnare och förlorare. Vilken typ av åtgärder som kan tänkas reducera en arbetslöshet som uppfattas som alltför hög är helt beroende av vilken uppskattning av nivån på NAIRU som görs. Om arbetslösheten framför allt anses bero på konjunkturella orsaker kan den nedbringas med stabiliseringspolitik, exempelvis genom en mer expansiv penningpolitik. Om arbetslösheten anses bero på hög NAIRU är stabiliseringspolitiken verkningslös. Då måste arbetslösheten angripas med strukturella åtgärder, såsom avregleringar av arbetsmarknaden eller åtgärder som främjar konkurrensen på produktmarknaden.

Om ekonometriska studier inte är tillförlitliga, måste man på annat sätt försöka komma fram till en rimlighetsbedömning av NAIRU och hur den har förändrats över tiden.⁷ En ansats är att diskutera arbetsmarknadens funktionssätt utifrån olika indikatorer på hur väl arbetsmarknaden fungerar. Det existerar ett antal ekonomiska faktorer som vi vet, eller har stor anledning att tro, påverkar effektiviteten på arbetsmarknaden. Syftet med denna studie är att utifrån den existerande litteraturen identifiera variabler av betydelse för NAIRU, med speciell hänsyn till utvecklingen av den svenska arbetsmarknadens institutioner. Eftersom forskningen inte kan leverera exakta mått på NAIRU, går det inte heller att ta fram exakta kvantitativa slutsatser om effekten av olika åtgärder. Kvalitativt går det dock att diskutera förändringarna av de viktigaste bestämningsfaktorerna av jämviktsarbetslösheten. Arbetsmarknaden med alla dess regleringar är mycket komplex och det är ett närmast trivalt påstående att det alltid går att förbättra arbetsmarknadens funktionssätt. Frågan är dock om NAIRU har stigit och om det finns några sätt att reformera arbetsmarknaden för att uppnå en märkbar förbättring av arbetsmarknadsläget.

Två studier som kompletterar varandra och som utförligt har diskuterat den svenska krisen under 1990-talet och därmed arbetsmarknadens funktionssätt är Johansson, Lundborg och Zetterberg (1999) samt Holmlund (2003). Frågan om hur stor del av krisen som orsakades av den makroekonomiska störningen respektive av strukturella problem är central i båda studierna varför också jämviktsarbetslöshetens nivå berörs tämligen ingående. Efter att ha redogjort för eventuella förändringar i elva olika variabler som utgör indikatorer för arbetsmarknadens funktionssätt drar Johansson, Lundborg och Zetterberg (1999) slutsatsen att det är ”... *svårt att komma fram till någon annan slutsats på basis av vår genomgång än att arbetslösheten till övervägande del beror på att det*

---

⁶ Empiriska NAIRU-bedömningar tenderar också att följa utfallet av den faktiska arbetslösheten. Således ökade OECDs estimat för NAIRU i Sverige från 3,8 procent till 5,8 procent från år 1990 till år 1995. Motsvarande ökning för Finland var från 5,6 till 10,6 procent (OECD Economic Outlook, December 2000). Dessa kraftiga ökningarna är svåra att förena med synen att NAIRU endast beror på arbetsmarknadens funktionssätt.

⁷ Många anser dock att den stora osäkerheten om NAIRU gör att begreppet är mindre användbart i den ekonomiska politiken då denna blir mindre transparent för allmänheten.

*råder brist på lediga arbeten.”*⁸ Man finner således att det inte inträffade några betydande försämringar i arbetsmarknadens funktionssätt under 1990-talet som skulle ha bidragit till den extrema arbetslöshetssituationen. Likartade slutsatser dras av Holmlund (2003): *”In many respects, the labor market rebound from 1997 and onwards indicate that the Swedish labor market has worked reasonably well. Wage inflation has been largely under control, job finding rates have risen uniformly across unemployed individuals with short and very long time in joblessness, and there is little evidence of worsening matching problems.”*⁹

---

⁸ Sid 73.

⁹ Sid 47.

3. NAIRU, sysselsättning och potentiellt arbetsutbud

I ekonomiska teoriböcker är både NAIRU och den observerade arbetslösheten teoretiskt väldefinierade variabler. Denna teoretiska enkelhet motsvaras inte av entydiga statistiska mått. Någon allmänt accepterad definition på arbetslöshet finns inte. Enligt *ILO-definitionen* definieras man som arbetslös om man kan ta ett arbete, vill ha ett arbete och har sökt arbete. I Sverige används ofta begreppet *Öppen arbetslöshet*, vilket avviker från den internationellt använda ILO-definitionen på så sätt att heltidsstuderande som uppfyller kriterierna för arbetslöshet, inte räknas som arbetslösa utan som studerande utanför arbetskraften. Ett annat ofta använt mått är *Total arbetslöshet* som till öppet arbetslösa även lägger till deltagare i arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Motivet för detta är att arbetsmarknadspolitiska åtgärder sänker den öppna arbetslösheten och därför i någon mån, menar man, döljer den verkliga arbetslösheten. Detta synsätt är dock inte självklart. Om en arbetslös faktiskt slutar att söka arbete när han sätts i åtgärder kan man ifrågasätta om denne fortfarande är att betrakta som arbetslös. I den politiska debatten har även andra betydligt bredare mått diskuterats.

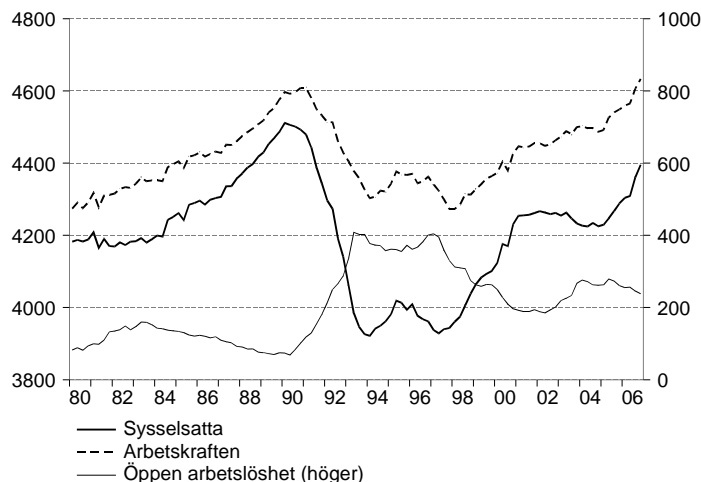
I en välfärdsstat som Sverige är en hög sysselsättningsgrad och ett högt antal arbetade timmar av mycket stor betydelse för att skatteintäkterna ska kunna finansiera offentliga utgifter. Det innebär att såväl ett högt arbetsutbud, som låg arbetslöshet och en hög medelarbetstid är viktiga.

I denna studie kommer diskussionen i allt väsentligt att röra sig kring öppen arbetslöshet. Vilken arbetslöshetsdefinition som är mest lämplig att använda är i hög grad beroende av syftet. I ekonomiska sammanhang används ofta arbetslöshetens avvikelse från NAIRU som ett mått på resursutnyttjandet på arbetsmarknaden. För varje tänkbart arbetslöshetsmått finns ett motsvarande arbetskraftsbegrepp och ett motsvarande empiriskt NAIRU. En högre uppmätt arbetslöshet implicerar därmed inte självklart en högre nivå på utnyttjade, tillgängliga resurser. För detta ändamål kan begrepp som reguljär sysselsättningsgrad därför vara lämpligare att använda.

Arbetskraften definieras som summan av antalet sysselsatta och arbetslösa. Därför finns det en mycket klar koppling mellan NAIRU, jämviktsarbetskraft och jämvikts-sysselsättning. Den senare, som ofta brukar betecknas Potentiell sysselsättning, kan definieras som jämviktsarbetskraften gånger ett minus NAIRU. Diagram 1 visar arbetskraften, antalet sysselsatta och antalet öppet arbetslösa i Sverige under åren 1980-2006.

Diagram 1 Sysselsatta, i arbetskraften och arbetslösa

Tusental, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet

De flesta arbetslöshetsmått, och i synnerhet de snävare måtten, tenderar att underskatta mängden lediga resurser på arbetsmarknaden. Detta därför att även arbetskraftsdeltagandet tenderar att variera med konjunkturen. När efterfrågan på arbetskraft är låg och det är svårt att finna ett arbete är arbetskraftsdeltagande vanligtvis lågt. När efterfrågan på arbetskraft ökar återvänder många till arbetskraften då det är lättare att finna jobb. Dessa utbudseffekter spelar en viktig roll i den svenska ekonomin. Enligt Konjunkturinstitutets bedömning motsvarar en ökning av sysselsättningen med 1000 personer i dag ungefär en ökning av arbetskraften med 500 personer och därmed en nedgång av arbetslösheten med endast 500 personer.¹⁰ En ensidig fokusering på den relativa arbetslösheten riskerar därmed att underskatta mängden lediga resurser i ekonomin.

Ta som exempel läget under år 2006 med en inflationstakt på drygt 1,5 procent och en öppen arbetslöshet på runt 5 procent. Anta vidare att finanspolitiken är något expansiv, att arbetslösheten tenderar att minska och att inflationen tenderar att stiga. Det kan då framstå som lämpligt att Riksbanken höjer räntan med motivering att arbetslösheten närmar sig NAIRU och att inflationen hotar att på 1-2 års sikt överskrida målet. I denna situation kommer vissa delar av arbetsmarknaden att bli överhettade och därmed uppkommer en viss prispress uppåt. Om dessa kortsiktiga prisimpulser slår igenom i små inflationstendenser som tolkas som att inflationsmålet hotas, kan den penningpolitiska åtstramningen komma alltför tidigt. När arbetslösheten kommit ner ger detta dock signaler till studenter, personer i åtgärder, samt andra personer utanför arbetsmarknaden att söka sig till arbetsmarknaden vilket ökar utbudet av arbetskraft så att arbetslösheten tenderar att stiga igen. Den penningpolitiska åtstramningen har slagit igenom och ökningen av arbetsutbudet upphört, men fortfarande kan det finnas ett stort antal personer som skulle söka sig in på arbetsmarknaden om antalet lediga jobb ökade ytterligare.

¹⁰ Beräkningen gäller öppen arbetslöshet. Konjunkturinstitutet, Lönebildningsrapporten 2006.

En motsatt hotbild framstår om arbetsutbudet ökar snabbt i takt med den ökande sysselsättningen och att Riksbanken litat på att denna arbetskraftsökning kommer att dämpa pris- och löneinflationen. Men om arbetskraftsökningen visar sig vara tillfällig och endast betingad av en överhettning på arbetsmarknaden, kan inflationstrycket öka mera än vad som är förenligt med prisstabiliteten och inflationsmålet.

Det är således väldigt viktigt att beslutsfattarna har en korrekt bild av *hur mycket, hur snabbt* och *hur varaktigt* arbetsutbudet kommer att reagera på den ökade efterfrågan. Så länge som andelen sysselsatta av befolkningen i arbetsför ålder är lägre än den långsiktigt uthålliga kan man räkna med att utbudet av arbetskraft potentiellt kan stiga vid minskad arbetslöshet. Avsikten med Konjunkturinstitutets arbetsmarknadsgap är att ta hänsyn till sambandet mellan arbetsutbudet och arbetslöshet, så att ekonomin bedöms vara i jämvikt endast när arbetsutbudet har nått sin potentiella nivå. Enligt Konjunkturinstitutets bedömning (i Konjunkturläget augusti 2006) kommer arbetsmarknadsgapet att vara lika med noll under år 2007, med 4,6 procents öppen arbetslöshet. Enligt samma bedömning kommer arbetskraften vara knappt 4 600 000 personer och sysselsättningen runt 4 350 000 personer. Osäkerheten kring dessa siffror är naturligtvis stor, och den nya regeringens arbetsmarknadspolitik kommer sannolikt att leda till en revidering uppåt av både arbetskraft och sysselsättning.

Utbudsvariationen kan tack vare den ökande europeiska integrationen i framtiden bli allt viktigare. Redan i dag finns det en principiellt fri internationell arbetsmarknad inom EU med en rörlig arbetskraft i de nya EU-länderna. Sverige tillåter sedan maj 2004 fri arbetskraftsinvandring från de nya EU-länderna. Många av dessa länder är låglöneländer i vår geografiska närhet med omfattande kvantiteter av såväl lågutbildad som högutbildad befolkning. Om arbetskraftsinvandringen så småningom ökar, blir det i framtiden ”svårare” att överhätta en arbetsmarknad. Vid full sysselsättning av den inhemska arbetskraften kommer en fortsatt stimulans av den ekonomiska aktiviteten att innebära att arbetskraft invandrar från bl.a. de baltiska staterna och Polen för att fylla kvarvarande lediga jobb. Då arbetslösheten faller kommer således utbudet av arbetskraft att stiga vilket dämpar löne- och prisinflationen. Denna potential för en ökande internationell rörlighet innebär att man kontinuerligt måste ompröva den empiriska skattningen av NAIRU som den arbetslöshetsnivå vid vilken inflationen stiger.¹¹ Självfallet kommer det inte att finnas utländsk arbetskraft att tillgå som kan fylla vakanser på alla delar av en överhettad arbetsmarknad och därmed dämpa alla inflationstendenser. Men för stora delar av arbetsmarknaden kan detta bli fallet. Även invandring från de ”gamla” EU-medlemsländerna kan göra arbetsutbudet betydligt mer flexibelt. En liberalisering av tjänstehandeln kan ytterligare öka flexibiliteten i arbetsutbudet. Om nu arbetskraftsutbudet på dessa sätt svarar mycket snabbt på en inhemsk efterfrågeökning kan man stimulera ekonomin väsentligt mera innan inflationen accelererar. Denna i sig positiva möjlighet innebär att den empiriska NAIRU-bedömningen kontinuerligt måste omprövas.

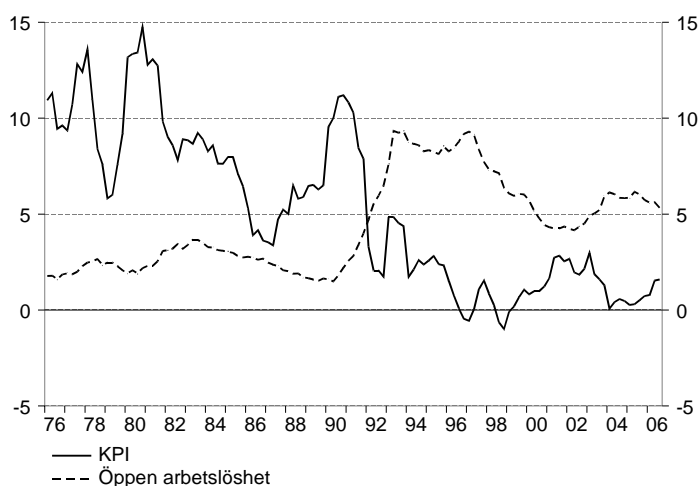
---

¹¹ Ett extremt fall vore en fullt globaliserad liten ekonomi där en ökad efterfrågan alltid skulle tillfredställas med ökad invandring. I en sådan ekonomi med oändlig arbetsutbudselasticitet skulle begreppet NAIRU knappast vara relevant. I praktiken är arbetskraften någorlunda trögörlig även inom en formellt integrerad arbetsmarknad som EU-arbetsmarknaden, så att NAIRU-tankeramen kan bedömas förbli relevant under överskådlig tid.

4. Arbetslöshet och inflation i Sverige

Då NAIRU är den arbetslöshetsnivå som, om den underskrids, leder till att inflationen stiger skulle det i princip gå att identifiera NAIRU utifrån utvecklingen av inflationen. Tillförlitliga data över arbetslösheten finns att tillgå fr.o.m. början av 1960-talet. Från denna period, men sannolikt ända från slutet av 1940-talet, och fram till 1990 pendlade arbetslösheten mellan 1,5 och 2,5 procent och översteg 3 procent enbart i början av 1980-talet. Inflationstakten varierade kraftigt under samma period (se Diagram 2).

Diagram 2 KPI och öppen arbetslöshet
Procent

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet

Det är sannolikt att arbetslösheten under vissa perioder låg under NAIRU men det är samtidigt svårt att med någon större precision identifiera NAIRU utifrån inflationsutvecklingen, då denna för ett importberoende land som Sverige med fast växelkurs till viss del bestämdes utomlands. Trots ett relativt gynnsamt arbetsmarknadsläge i Sverige från 1970-talet fram till 1987, var dock inflationen i Sverige inte högre än i andra jämförbara länder där arbetslösheten hade stigit till historiskt sett mycket höga nivåer.¹² Detta tyder på att arbetslösheten i genomsnitt inte behöver ha understigit NAIRU. Å andra sidan präglades perioden av tidvis starkt accelererande priser, och kronan devalverades vid flera omgångar (1977, 1981 och 1982). Problemen med den fasta växelkursens trovärdighet kan också tolkas som ett tecken på att lönekraven och löneökningarna var för höga för att vara förenliga med bibehållen växelkurs – och att arbetslösheten alltså var för låg för att förena lönekraven med penningpolitisk stabilitet. Även denna tolkning är dock tveksam, eftersom den penningpolitiska regimen ankare utgjordes av en mindre trovärdig fast växelkurs, och teorin säger inte mycket om sambandet mellan arbetslöshet och inflation när den penningpolitiska trovärdigheten är mycket bristfällig. Det är således svårt att använda 1980-talets inflationserfarenheter som ett tillräckligt underlag för en NAIRU-bedömning.

¹²Se Lundborg (2006).

I slutet av 1980-talet översteg dock den svenska inflationen den i andra länder samtidigt som arbetslösheten sjönk ned mot rekordlåga 1,5 procent. Uppenbarligen var arbetslösheten då under NAIRU. Även om NAIRU steg i början av 1990-talet, vilket mycket tyder på, hamnade arbetslösheten sannolikt då långt över NAIRU när den makroekonomiska störningen fått fullt genomslag och den verkliga arbetslösheten låg vid 8-9 procent.

Efter 1990-talets makroekonomiska störning stimulerades arbetsmarknaden igen fr.o.m. 1996 och framåt, primärt i form av en betydligt mer expansiv penningpolitik. Den öppna arbetslösheten föll stadigt från sin nivå på 8 procent. Åren 2001 och 2002 uppgick inflationen till 2-3 procent utan tendenser att stiga ytterligare. Samtidigt låg arbetslösheten stabilt runt 4-5 procent. Avsaknaden av stigande inflation skulle kunna tolkas som att NAIRU inte var betydligt högre än 4-5 procent.

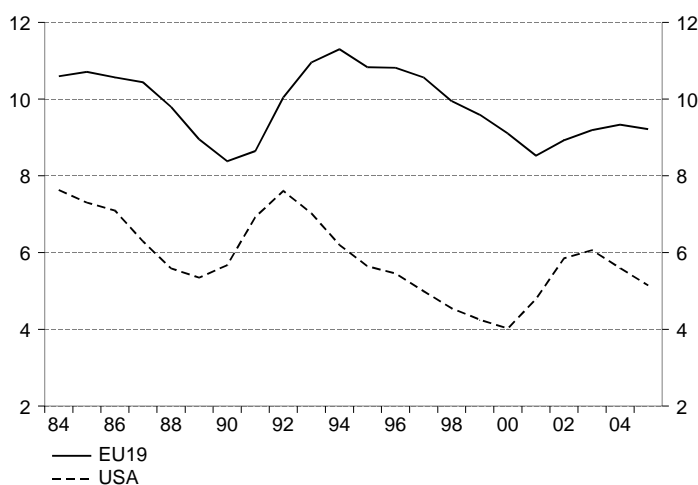
5. Vad bestämmer NAIRU?

DISKUSSIONEN I USA OCH EUROPA

USA:s NAIRU har diskuterats flitigt under en längre tid. En allmän uppfattning är att NAIRU i USA steg fram till ca 1980 och att den därefter, åtminstone efter 1984, har avtagit kraftigt (se Diagram 3).¹³ Tre huvudförklaringar har framförts till nedgången: 1) demografiska förändringar, 2) en produktivitetstillväxt mer i linje med löntagarnas förväntningar, och 3) en generell ökning i konkurrensen på arbets- och produktmarknaderna.

Förändringar i befolkningsstrukturen kan ha stor betydelse för NAIRU. Unga tenderar att ha högre arbetslöshet än äldre, kvinnor högre än män (i USA) och invandrare högre än infödda. När man beräknar dessa demografiska effekter brukar man låsa den genomsnittliga arbetslöshetsnivån i varje demografisk undergrupp (ålder, kön, ursprung, mm.) och sedan mäta vilken effekt förändringen i befolkningssammansättningen har på den aggregerade arbetslösheten. Stiglitz (1997) finner att ca 1,5 procentenheter av nedgången är demografiskt betingad, orsakad av att en större andel av arbetskraften består av personer i äldre kohorter med historiskt lägre arbetslöshet.

Diagram 3 Arbetslösheten i EU19 och USA
Procent av arbetskraften

Källa: OECD

Den andra faktorn har att göra med *produktivitetstillväxten och löneanpassning*. En stor förändring av produktivitetstillväxten kan ha betydande temporära effekter på NAIRU. Antag att löntagarnas lönekrav beror på tidigare års löneförändringar på grund av att folk vänjer sig vid en viss reallöneutveckling. Om produktivitetstillväxten sedan avtar, kommer reallönekraven sannolikt att för en stund avspegla den tidigare och högre produktivitetstillväxten. Löneökningarna kommer då att vara för höga för att motsvara den lägre produktivitetstillväxten. Resultatet blir en ökning av NAIRU,

¹³ Stiglitz (1997), Ball och Mankiw (2002).

åtminstone tillfälligt. Det är dock rimligt att anta att löntagarna efter hand anpassar sina reallönekrav. Efter en tillfällig ökning av NAIRU kommer därför NAIRU att återgå till sin ursprungliga nivå. På samma sätt kommer en ökning av produktivitetstillväxten att tillfälligt kunna sänka NAIRU. Stiglitz (1997) beräknar att bristande löneanpassning till den ökande produktivitetstillväxten i USA ledde till en sänkning av NAIRU med en halv procentenhet.¹⁴

Den tredje faktorn som Stiglitz nämner är ökad *konkurrens på varumarknader och arbetsmarknader*. När marknader konkurrensutsätts ökar återhållsamheten i löneökningarna. Dessa effekter är extremt svåra att kvantifiera, men Stiglitz' uppskattning är att den ökande konkurrensen kan svara för ca en halv procentenhet av minskningen i NAIRU.

Ball och Mankiw (2002) genomför i vissa avseenden en likartad analys som Stiglitz (1997). Dessa författare tonar dock ner betydelsen av de demografiska förändringarna. Däremot snarare förstärker Balls och Mankiws artikel intrycket från Stiglitz' studie att löneanpassning till produktivitetstillväxten är viktiga för NAIRU.

Ball och Mankiw diskuterar också *jobbmatchning* utifrån bemanningsföretagens ökning. Andelen av löntagare som är tillfälligt anställda fördubblades mellan 1989 och 1998 i USA till 2,2 procent. Tillfälliga anställningar kan avspegla en förbättrad matchning på arbetsmarknaden, så att motsvarande jobb inte hade uppstått under ordinarie avtalsförhållanden. Således kan en ökning av tillfälliga anställningar tolkas som att jobbmatchningen har förbättrats och att NAIRU har minskat. En undersökning gjord av Ward Otoo (1999) pekar på att detta också har varit fallet i USA. Katz och Krueger (1999) pekar också på att löneinflationen är lägre när en högre andel av befolkningen i en delstat arbetar i bemanningsföretag¹⁵. Övertygande belegg för att de tillfälliga jobben skulle ha förbättrat arbetsmarknadens funktionssätt i USA saknas dock.¹⁶

Då arbetsmarknadssituationen i USA har varit förhållandevis gynnsam har analysen av arbetslösheten och NAIRU varit begränsad jämfört med analysen i Europa. Den problematiska utvecklingen av arbetslösheten i Europa sedan början av 1970-talet har gett upphov till en omfattande litteratur om dess orsaker. Efter hand som Friedmans begrepp "den naturliga arbetslösheten" blev allmänt accepterat, kom detta, och senare NAIRU, att spela en central roll i denna litteratur.

Initialt låg fokuseringen i arbetslöshetsanalysen helt på de störningar som de europeiska ekonomierna utsattes för under 1970-talet, framför allt oljeprisstörningarna men senare även nedgången i produktivitetstillväxten samt budgetsaneringen i samband med Maastricht-avtalet. Efter hand, när det stod klart att arbetslösheten varierade kraftigt över de europeiska länderna även efter effekten av de ursprungliga störningarna hade klingat av, fokuserade debatten mer på ländernas institutioner. Under

¹⁴ Detta är ett exempel på en skillnad mellan kortfristig NAIRU och jämviktsarbetslöshet. Jämviktsarbetslösheten definieras utifrån ett läge där alla förväntningar är korrekta, medan en temporär missbedömning av produktivitetstillväxten kan variera den arbetslöshetsnivån som är förenlig med konstant inflation.

¹⁵ Bemanningsföretag och tillfälliga anställningar är naturligtvis inte samma sak. Båda kan dock vara ett tecken på att företagen i en osäker och globaliserad ekonomi vill undvika fasta anställningar som genererar större ömsesidiga förpliktelser än tillfälliga anställningar och uthyrning av arbetsinsatser från bemanningsföretagen.

¹⁶ Författarna spekulerar också i möjligheten att de moderna produktionsprocesserna kräver en mer generell snarare än specifik kompetens och att arbetskraften därmed skulle vara lättare anställbar. Det saknas dock belegg för att detta skulle ha haft mätbara effekter på den aggregerade arbetslösheten.

senare år har forskningen kommit att mer inriktas mot *sambandet* mellan störningar och institutioner.

Tillväxten i totala faktorproduktiviteten föll drastiskt i Europa från ca 5 procent under 1950- och 60-talen till ca 2 procent under 1970-talet. I enlighet med de resonemang som fördes ovan för USA krävde denna dramatiska nedgång en sänkning av reallöneökningarna motsvarande 3 procentenheter. Samtidigt steg det reala oljepriset under 1970-talet med ca 400 procent. Men då löneökningskraven inte minskade kom också arbetslösheten att stiga.

Reallöneanpassningen, som återspeglar hur snabbt reallönen rör sig mot den reallön som ger balans på arbetsmarknaden, föreföll således vara ett av problemen bakom den stigande arbetslösheten i Europa. Den eventuellt tröga reallöneanpassningen är ett exempel på *reallönestelhet*, som ofta pekas ut som en viktig förklaring till hög arbetslöshet i Europa. Reallönestelhet definieras i makroekonomisk teori som löneökningstaktens känslighet för ökande arbetslöshet. Om reallönerna är stela, måste arbetslösheten öka mycket innan den effektivt börjar bromsa reallönetillväxten. Rigida reallöner innebär både att NAIRU blir hög och att det efter en konjunkturell störning tar lång tid innan arbetsmarknaden återkommer till balans.

Även nominallönestelheten är av betydelse då ju denna mäter lönernas anpassningar till prishöjningar och variationer av inflationstakten. På 1970-talet var den ökande inflationen ytterst driven av oljeprisökningarna.

De europeiska länderna hade också reagerat olika på likartade bakomliggande makroekonomiska störningar och i princip skulle olika reallönestelhet och nominallönestelhet kunna förklara varför arbetslösheten skiljde sig mellan länderna. Arbetslöshetskillnaderna ledde misstankarna till avvikelser i lönebildning mellan länderna, såsom graden av centralisering av löneförhandlingarna, fackföreningsanslutningen samt samarbetsförmågan mellan lönesättarna och övriga ekonomisk-politiska beslutsfattare.¹⁷

Arbetslösheten visade sig emellertid också öka under 1980-talet och vara bestående på höga nivåer. Efter en tid av ackomoderande penningpolitik som gav upphov till en oacceptabelt hög inflation, framtvingades en penningpolitisk åtstramning i Europa som reducerade inflationen kraftigt på bekostnad av en betydande ökning av arbetslösheten.

Samtidigt hade produktivitetsökningen, som det föreföll, sjunkit till en lägre nivå. Då reallönerna inte anpassades, kom forskare att intressera sig för s.k. persistensmekanismer, dvs varför makroekonomiska störningar hade *bestående* arbetslöshetskonsekvenser. Argumentet som framfördes av Bean och Dreeze (1990) löd ungefär som följer: om lönerna inte anpassas snabbt till en lägre produktivitetsökning så faller sysselsättningen. Då faller också vinstkvoten och minskade vinster leder till minskad kapitalbildning. Minskad kapitalbildning leder till minskad efterfrågan på arbetskraft och arbetslösheten stiger ytterligare. Kapitalbildningens dynamik kan således leda till en lång och kraftig ökning av arbetslösheten.¹⁸

Dessa mekanismer förstärktes av att de flesta europeiska länderna samtidigt var inne i en process av penningpolitisk disciplinering som strävade mot en varaktigt lägre

¹⁷ Calmfors och Driffill (1988).

¹⁸ Se Blanchard (2005) s 14-15.

inflationstakt. Den grundläggande NAIRU-teorin innebär att det inte finns något långfristigt samband mellan inflationstakten och arbetslöshet. Samma teori genererar under rimliga antaganden dock också hypotesen att en uppbromsning av inflationen till en lägre nivå leder till en tillfällig ökning av arbetslösheten, eftersom den lägre inflationstakten endast gradvist inkorporeras i lönesättarnas prisförväntningar, så att reallönerna under anpassningsperioden kommer att överstiga den långfristigt eftertraktade nivån. I många europeiska länder bedrevs på 1980- talet och 1990-talet en stram penningpolitik som således bidrog till att hålla arbetslösheten uppe.¹⁹

Forskarna började från och med 1980-talet fokusera mycket på arbetsmarknadens institutioner. En grundläggande orsak till detta var att trots att de flesta länder aktivt bekämpade inflationen på ett tämligen likartat sätt, uppvisade länderna olika utveckling av arbetslösheten under 1990-talet. I Tyskland, Frankrike och Italien fastnade arbetslösheten på en hög nivå medan den föll i Storbritannien, Irland och Nederländerna. Dessa olikheter i utvecklingen tydde på att skillnader i institutioner mellan länderna kunde ha en effekt på arbetslösheten. Det var också mindre sannolikt att effekterna av den ekonomiska politiken under 1980-talet skulle ha varit bestående in på 1990-talet.

Denna nya forskning fäste uppmärksamhet vid utformningen av arbetslöshetsförsäkringen, trygghetslagar, skattekilrar, minimilöner, den aktiva arbetsmarknadspolitiken m.m. I hög grad utvärderades effekterna inom ramen för sök- och matchningsmodeller. Skillnader i institutioner mellan länderna föreföll kunna förklara mycket av skillnaderna i arbetslöshet mellan de europeiska länderna under 1980- talet och under 1990-talet.²⁰ Bland de mer noterbara resultaten kan nämnas att längre ersättningstider i arbetslöshetsförsäkringen hade en signifikant ökande effekt på arbetslösheten och att en hög grad av samordning i lönebildning hade en signifikant sänkande effekt på arbetslösheten.

Vad 1990-talets forskning däremot inte kunde förklara lika bra med dessa institutionella variabler var utvecklingen av arbetslösheten över tiden, dvs det faktum att arbetslösheten generellt sett hade ökat. Om institutionella drag var den enda förklarande faktorn för arbetslösheten, skulle även arbetslöshetens uppgång kunna förklaras med förändringar av institutioner. Förändringar över tiden i ersättningskvoter och trygghetslagar kunde dock inte förklara arbetslöshets utveckling över tiden i de stora europeiska länderna.²¹ Den kraftiga och för många länder varaktiga uppgången av arbetslösheten motsvarades inte av institutionella förändringar som kraftigt skulle ha försämrat arbetsmarknadens funktionssätt. När man utnyttjade paneldata över 20 länder sedan 1960, med hänsyn tagen till länder- och tidsdummies, framkom att ingen av arbetsmarknadens institutioner hade någon signifikant effekt på arbetslöshetens utveckling över tiden. Visserligen samvarierar ökningen av skattekilarna, dvs skillnaden mellan den lön som löntagaren får i handen och kostnaden för företaget att ha en person anställd, över tiden med utvecklingen av arbetslösheten, men denna faktor kunde inte på ett tillfredsställande sätt förklara skillnaderna i utvecklingen mellan länderna.

---

¹⁹ Blanchard (2005).

²⁰ Nickell (1997).

²¹ Blanchard och Wolfers (2000), Belot och van Ours (2001).

En slutsats som många drog av denna 1990-tals forskning var att det var växelverkan mellan störningar och institutioner som var viktig för att förstå den europeiska arbetslösheten. Det stod klart att den initiala uppgången av den europeiska arbetslösheten var kopplad till makroekonomiska störningar under 1970-talet. Dessa störningar kunde dock knappast förklara att arbetslösheten var fortsatt hög in på 2000-talet. Samtidigt fanns där inga tydliga tecken på att institutionerna på arbetsmarknaden skulle ha blivit mindre gynnsamma för sysselsättningen. En tentativ slutsats är att det är just skillnader i institutioner som förklarar hur snabbt en ekonomi kan återhämta sig efter negativa störningar. En inflytelserik studie av Olivier Blanchard och Justin Wolfers (2000) utnyttjar data för 20 OECD-länder och åtta femårsperioder, från 1960-64 till 1995-1999. Huvudresultatet är att makroekonomiska störningar har en större effekt på arbetslösheten givet att i) arbetslöshetsersättningen är högre, ii) ersättningstiderna är längre, iii) anställningstryggheten är större, iv) fackföreningsanslutningen är högre, och v) koordineringen i lönebildningen är lägre.

Slutsatsen om institutionernas och störningarnas växelverkan har dock ifrågasatts. Nickell m. fl. (2005) visar att för 20 OECD-länder 1961-1992, låter sig huvudparten av arbetslöshetsutvecklingen förklaras av skift i arbetsmarknadens institutioner. Man finner att interaktionerna mellan störningar och institutioner inte bidrar speciellt mycket till att förklara utvecklingen av arbetslösheten. Ett uppenbart problem i komparativa studier av arbetsmarknadsinstitutioner är att effekten av institutionella förändringar inte nödvändigtvis är snabb och omedelbar. Alla komparativa studier av länder och arbetsmarknadsinstitutioner är också beroende av den ekonometriska specifikationen och vissa få, men i den statistiska analysen, inflytelserika observationer.

Denna forskning har varit informativ om den europeiska arbetslöshetens drivkrafter men fortfarande kvarstår ett antal frågetecken. En aspekt som man intresserat sig för är en hypotetiskt numera snabbare strukturell omvandling orsakad av faktorer som leder till en ökad takt i jobbförstörelse och jobbskapande: ökad globalisering, intensifierad konkurrens på varumarknaden, privatisering, lägre handelshinder och ökad outsourcing. Vid ökad turbulens kan arbetsmarknadens institutioner visa sig ha negativa effekter och hålla arbetslösheten uppe. Ett problem här är dock att man inte kunnat visa i data att strukturomvandlingen verkligen är snabbare än tidigare. Tillgängliga data, som visserligen kan anklagas för att vara bristfälliga, antyder inte att strukturomvandlingen har ökat över tiden.^{22 23}

Några teoretiska studier har pekat på ett möjligt samband mellan ekonomisk turbulens och ihärdig arbetslöshet. I en teoretisk modell av Ljungqvist och Sargent (1998, 2005) visar sig den ökade turbulensen i en ökad specialisering av den kompetens som krävs för de enskilda arbetena. Om arbetslöshetsersättningen är kopplad till den lön man hade då man förlorade jobbet kommer reservationslönen att vara hög, incitamenten att acceptera ett nytt arbete är små och man förblir i arbetslöshet över en längre tid. Om sedan individen förlorar sitt humankapital under arbetslöshetsperioden kan

²² Blanchard (2005) s 28. Data över variationen av försäljningsvolymerna visar dock på en ökad trendmässig variabilitet sedan 1960-talet (Comin och Philippon). Det är dock tveksamt om denna typ av data är relevanta i detta sammanhang.

²³ Konjunkturinstitutets Lönebildningsrapport 2005 granskar olika indikatorer av näringslivets internationalisering, strukturomvandling och outsourcing. Det empiriska materialet tyder inte på någon trendmässigt accelererande strukturomvandling.

individerna bli inlåsta i arbetslöshet under en mycket lång period. Ett av problemen är dock att man inte kunnat belägga en central slutsats av teorin, nämligen att de löntagare som förlorat sitt arbete har tappat mer i sitt yrkeskunnande än andra.²⁴

Daveri och Tabellini (2000) studerar komplementariteter mellan löneskatter och strukturen på det kollektiva förhandlingssystemet för 14 OECD-länder mellan 1965 och 1991. Starka fackföreningar leder enligt deras resultat till att löneskatter har en större ökande effekt på arbetslösheten och att oavsett nivån på löneskatterna har länder med centraliserade och decentraliserade förhandlingssystem lägre arbetslöshet än länder där lönebildningen sker på en mellannivå.

Andra forskare har studerat effekterna av arbetsmarknadens institutioner på specifika grupper. Jimeno och Rodriguez-Palenzuela (2002) visar att stela arbetsmarknadsinstitutioner såsom anställningstrygghet och löneskatter gör de unga mindre attraktiva på arbetsmarknaden. Författarna visar också att variationen i arbetslösheten över OECD-länderna i hög grad kan förklaras av variationen i ungdomsarbetslösheten. De unga utgör helt enkelt en buffert i dåliga tider. Bertola m. fl. (2002) utnyttjar en panel av 17 OECD-länder för 1960-90 och visar att fackföreningar har en negativ effekt på vissa gruppers relativa ställning på arbetsmarknaden, såsom de yngsta och de äldsta kvinnogrupperna.

Belot och van Ours (2004) analyserar också interaktionerna mellan arbetsmarknadens institutioner. Man finner att i synnerhet höga ersättningskvoter och löneskatter förstärker varandra i att försämra arbetsmarknaden. Fackföreningsanslutningen har en större ökande effekt på arbetslösheten i länder där förhandlingarna i huvudsak äger rum på företagsnivå. Den övergripande slutsatsen av Belot och van Ours studie är att institutioner och deras interaktioner spelar roll för arbetslösheten. Länder kan därför lära av varandra men länder med hög arbetslöshet kan inte utan vidare överta de institutioner som gäller i länder med låg arbetslöshet. Orsaken till detta är att effekterna av en viss institution på arbetslösheten är beroende av hela uppsättningen av institutioner i ett visst land.

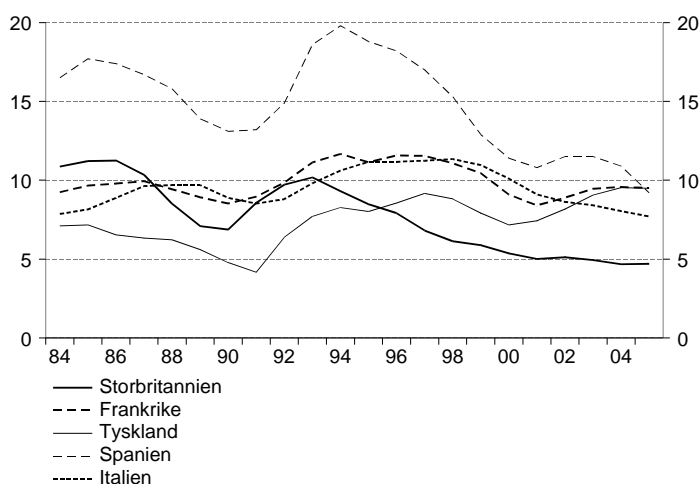
Vilka policyslutsatser kan dras av forskningen om den europeiska arbetslösheten? Grunden för den ursprungliga arbetslöshetsuppgången var den makroekonomiska utvecklingen med oljeprisstörningar och sänkt produktivitetstillväxt. Det är också otvetydigt att effekterna på arbetslösheten i de olika länderna berodde på de befintliga institutionerna. Framför allt spelade förhandlingssystemen roll för reallöneanpassningen. I de nordiska länderna innebar en samordnad lönebildning och en hög inflation på 1960- och 1970-talet att beslutsfattarna snabbt kunde styra arbetskostnaden och selsättningen med devalveringar. Denna policyregim var dock knappast hållbar, eftersom lönesättarna lärde sig att förvänta en högre inflation och eftersom den fasta växelkursens regim inte visade sig vara trovärdig. Det nya politikupplägget med låg inflation och en oberoende centralbank innebar att lönesättarna måste vänja sig vid låg inflation och lägre nominella löneökningar. Denna faktor bidrog sannolikt till en högre arbetslöshet i de flesta europeiska länderna, men olika länder var olika snabba att anpassa sig till den nya makroregimen.

---

²⁴ Se Nickell m fl (2005) s 13.

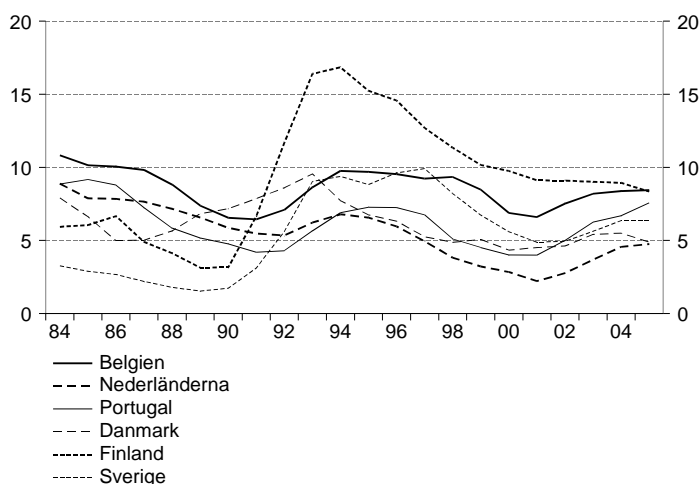
Blanchard och Philippon (2004) har betonat sambandet mellan arbetsmarknadens parter samarbetsförmåga och arbetsmarknadens förmåga att snabbt anpassa sig till nya makroekonomiska omständigheter. Denna aspekt kan vara en potentiell förklaring till att vissa små europeiska länder, Sverige, Danmark och Nederländerna till exempel, kunde sköta den makroekonomiska omvandlingen med lägre sysselsättningsförluster än de stora EU-länderna Tyskland, Frankrike, Spanien och Italien. Skillnaden mellan de stora EU-ländernas och de små EU-ländernas arbetslöshet är ju ett intressant drag av den europeiska arbetslöshetsbilden (se Diagram 4 och 5).

Diagram 4 Arbetslösheten i de fem stora EU-länderna
Procent av arbetskraften

Källa: OECD

Diagram 5 Arbetslösheten i de små "gamla" EU-länderna
Procent av arbetskraften

Källa: OECD

Arbetslöshetsökningen i Europa påverkade också institutionerna genom att regeringarna först försökte begränsa arbetslösheten med ökad jobbtrygghet och motverka arbetslöshetens sociala effekter med ökad generositet i arbetslöshetsförsäkringen.

Sedan 1980 har emellertid de flesta regeringarna i Europa i viss mån skiftat tillbaka institutionerna.

Trots att det bedrivits en omfattande forskning om den europeiska arbetslöshetens orsaker är det svårt att komma fram till några entydiga slutsatser när det gäller institutionernas betydelse. Ländernas institutioner skiljer sig kraftigt åt och strukturen ser olika ut och det är svårt att på ett korrekt sätt mäta institutioner.

Blanchard (2005) drar följande slutsatser om åtgärder för att bekämpa den europeiska arbetslösheten. Samtidigt som anställda kräver trygghet mot att förlora jobbet är det nödvändigt att hela tiden omallokera resurser över branscher och regioner. Fokuseringen bör således ligga på att skydda löntagare och inte jobben. Detta innebär en generös men tidsmässigt begränsad arbetslöshetsersättning men med krav på omskolning och acceptans av tillgängliga jobb. Det innebär också anställningsskydd men i form av finansiella kostnader för företagen så att de internaliserar de samhällsekonomiska kostnaderna av arbetslösheten, inklusive arbetslöshetsförsäkringen, och inte genom komplicerade administrativa processer. Vidare måste kostnaderna för den lågutbildade arbetskraften sänkas genom lägre arbetsgivaravgifter och genom att stimulera lågutbildade att ta arbete genom skattesubventioner²⁵.

---

²⁵ Sådana åtgärder är i linje med såväl de såkallade Hartz-reformerna i Tyskland såsom Camdessus-rapporten för Frankrike.

6. NAIRU i Sverige

Ett begränsat antal studier har försökt att estimerar jämviktsarbetslösheten i Sverige. Holmlund (1993) indikerar en svag trendmässig ökning av NAIRU sedan 1960-talet till närmare 3 procent 1990 medan Forslund (1995) finner att NAIRU ligger runt 5 procent i början av 1990-talet. Den statistiskt sett mest avancerade analysen har genomförts av Apel och Jansson (1999) för perioden 1980-1996.²⁶ I vissa specifikationer finner man bara små ökningar runt 3 procent arbetslöshet medan i andra har NAIRU varierat mellan 2 och ca 6 procent. Sammantaget tyder ändå dessa studier på att

NAIRU skulle vara högre under 1990-talet än under 1980-talet. Enligt en bedömning av Konjunkturinstitutet (2002) steg NAIRU från ca 2 procent under 1980-talet till ca 5 procent i mitten av 1990-talet. Institutets bedömning är också att NAIRU har fallit från mitten av 1990-talet till några år in på 2000-talet.²⁷

NAIRU OCH MAKROEKONOMISKA STÖRNINGAR

Det är av flera skäl inte möjligt att i en studie som diskuterar nivån på jämviktsarbetslösheten bortse från de makroekonomiska störningar som den svenska ekonomin utsatts för. För det första har den svenska ekonomin utsatts för kraftigare störningar än de flesta andra länder i form av en större produktivitetsnedgång under 1970- och 80-talen, och en häftigare realräntestörning under 1990-talet. Budgetsaneringen innebär en finanspolitisk åtstramning med minskad efterfrågan på arbetskraft i offentlig sektor. Samtidigt övergick man till att prioritera låg inflation vilket i linje med den kortsiktiga Phillipskurvan innebär att arbetslösheten steg på kort sikt.

För det andra har, såsom framgått ovan, mycket av senare tids forskning fokuserat på sambandet mellan störningar och institutioner. Det var makroekonomiska störningar i början av 1990-talet som höjde arbetslösheten till oanade nivåer och inte några försämringar i arbetsmarknadens funktionssätt. Givet att arbetslösheten ökat kraftigt kan dock institutionerna på arbetsmarknaden hålla kvar arbetslösheten på en hög nivå (s k ”hysteresis”), eller åtminstone fördröja återgången mot full sysselsättning (s k ”persistens”).

Den genomgång som gjorts av litteraturen över den europeiska arbetslösheten lämnar inte alltid entydiga resultat. Det är ändå uppenbart att såväl störningar som institutioner och deras förändringar och interaktioner spelar roll för arbetslösheten. Detta innebär inte att man utan vidare kan överföra en hel uppsättning institutioner från de länder där arbetslösheten minskat till andra länder. Många av institutionerna, såsom fackföreningsanslutningen, är bestämda av medborgarnas och väljarkårens preferenser och står i någon grad utanför den ekonomiska politikens möjligheter att påverka, åtminstone på kort sikt.

²⁶ Man skattar NAIRU utifrån en standardversion av Okuns lag. NAIRU förklaras inte av strukturella variabler utan i stället av stokastiska trender.

²⁷ Konjunkturinstitutet, Lönebildningsrapport 2005 och Lönebildningsrapporten 2006.

Det ska också betonas att den ekonomiska politiken bedrivits olika i olika europeiska länder. Som det beskrevs ovan, steg den europeiska (EU15) arbetslösheten kraftigt i mitten av 1970-talet. I stort sett ökade den från ca 2 procent under 1960-talet till ca 8 under 1980-talet, med betydande variation över länder och över tid. Tillsammans med Norge, Schweiz och några andra länder, lyckades Sverige undkomma denna ökning. I Sveriges fall låg återkommande devalveringar bakom utvecklingen. Denna politik var dock inte långsiktigt hållbar. Mot slutet av 1980-talet övergick man till en europeiskt inriktad politik där låg och stabil inflation blev ett prioriterat mål. En fast växelkurs blev först det ankare som skulle stabilisera den ekonomiska utvecklingen.²⁸

En fast och trovärdig anti-inflationsinriktad politik ansågs klara trycket från de naturliga svängningar som en ekonomi normalt utsätts för. En normal konjunkturedgång skulle inte aktivt motarbetas utan arbetslösheten skulle tillåtas stiga över den långsiktiga jämviktsnivån vilket skulle bidra till lägre inflationsförväntningar. Den högre arbetslösheten förväntades vara av temporär natur och återgå till sin jämviktsnivå. Man hade dock ingen beredskap att klara av den stora makroekonomiska störning som ekonomin skulle utsättas för i början av 1990-talet. Samtidigt som den svenska ekonomin överhettades mycket kraftigt mot slutet av 1980-talet gick den internationella konjunkturer ner, bl.a. som en följd av den tyska återföreningen. Överhettningen i Sverige orsakades inte bara av en alltför expansiv ekonomisk politik utan också av avregleringen av kreditmarknaderna under andra halvan av 1980-talet och av ett bristfälligt skattesystem. Det primära symptomet på överhettningen blev kraftigt stigande tillgångspriser. När det stod klart att utvecklingen inte var långsiktigt hållbar, blev det nödvändigt att höja räntan kraftigt för att hålla växelkursen. Ränteuppgången stjalpte den ekonomiska verksamheten. Detta räckte dock inte och den fasta växelkursen övergavs 1992. Valutaskuldernas värde ökade då kraftigt, tillgångsvärdena föll, den disponibla inkomsten och konsumtionen minskade drastiskt och efterfrågan på arbetskraft rasade. Den ekonomiska aktiviteten paralyserades för en kort tid.

Den stigande arbetslösheten drabbade i stort sett alla grupper i arbetskraften oavsett ålder och utbildning. Initialt slog den emellertid hårdare mot privat sektor där män och arbetare är överrepresenterade. Efter att kronan tillåtits depreciera i november 1992 stabiliserades dock sysselsättningsutvecklingen i denna sektor. Det kraftiga kronfallet efter att kronan tilläts flyta innebar en kraftig stimulans av den ekonomiska aktiviteten. De försämrade offentliga finanserna framtvängde sedan betydande nedskärningar av den offentliga verksamheten där kvinnor är överrepresenterade. Den makroekonomiska störningen och det sätt som budgetsaneringen genomfördes på hade således strukturella effekter där olika grupper drabbades av arbetslöshet vid olika tidpunkter. Denna utveckling innebar samtidigt att arbetslösheten kom att delas av många, dvs arbetslöshetstiderna kom aldrig att öka så drastiskt som de gjorde i många andra länder.²⁹ Förtidspensioneringarna ökade efter hand som man insåg att många

²⁸ 1991 års budgetproposition anammade formellt detta synsätt.

²⁹ Johansson, Lundborg och Zetterberg (1999) visar att vistelsetider i arbetslöshet var förvånansvärt stabila under 1990-talet och sjönk efter de värsta krisåren 1992-93. Holmlund (2003) (figur 2.6) visar att även många som varit arbetslösa under lång tid gynnades av det förbättrade arbetsmarknadsläget under senare halvan av 90-talet.

svårligen skulle kunna komma tillbaka till arbetsmarknaden. Detta sänkte arbetslösheten men minskade naturligtvis ekonomins långfristiga produktionspotential.³⁰

VAD ÄR EN VÄL FUNGERANDE ARBETSMARKNAD? REAL- OCH NOMINALLÖNESTELHETER

För att en arbetsmarknad ska fungera så väl att arbetslöshet undviks då konjunkturen går ned måste prisbildningen på arbetsmarknaden, dvs reallönerna, anpassa sig till de ekonomiska svängningarna.³¹ *Reallönestelheter* och reallöneflexibilitet fångar upp hur känsliga reallönerna är inför arbetslöshet. En aspekt av denna flexibilitet/stelhet är hur fort reallöner reagerar när arbetslösheten ökar. Ett exempel kan vara den takt, givet arbetslösheten, med vilken löntagarna accepterar att löneökningstakten sänks då produktivetsökningen avtagit. Ju längre tid en anpassning tar desto längre kommer den höga arbetslösheten att bestå. Därutöver leder hög reallönestelhet även till en hög NAIRU.

Nominallönestelheter fångar upp den takt i vilken de nominella lönerna anpassar sig till förändringar i priser. Med nominell stelhet menas bl. a att det är svårt att justera ingångna löneavtal och att löntagarna ogärna accepterar en sänkning av den nominella lönen. En annan orsak för nominell stelhet är att lönesättarnas uppfattning om inflation släpar efter den verkliga inflationstakten. Alla arbetsmarknader präglas av viss nominallönestelhet, eftersom de flesta löneavtalen gäller under en viss period och inte är indexerade till prisnivån eller någon annan makroekonomisk storhet. Även denna tröghet innebär att lönerna inte omedelbart kan anpassas efter störningar. Nominell lönestelhet bidrog under perioden av hög inflation snarare till hög reallöneflexibilitet, eftersom inflation och devalveringar då vid behov snabbt kunde förbättra näringslivets lönsamhet. Under låg inflation kan nominell stelhet däremot skada sysselsättningen, om nominell stelhet förhindrar nominella lönesänkningar även i de fall där de skulle vara befogade för att upprätthålla sysselsättningen.

Vid negativa störningar måste reallöneökningstakten dras ner för att motverka att arbetslösheten stiger. I likhet med de flesta OECD-länder utsattes Sverige under 1970-talet för störningar i form av oljeprisstegringar 1973 och 1979 och en allmän sänkning av produktivetsökningstakten under 1970- och 1980-talen. Sverige var förhållandevis starkt oljeberoende och produktivitetstaktens sänkning var speciellt stor i Sverige. Eftersom få länder drabbades lika hårt som Sverige borde löneökningstakten ha dragits ned kraftigare i Sverige än i andra länder vilket dock inte var fallet.³² Detta antyder en högre reallönestelhet i Sverige. Men den negativa produktivetsstörningen ledde i Sveriges fall också till flera devalveringar, vilket i sin tur tyder även på hög nominallönestelhet.

Störningar samverkar således med reallönestelheter. Vid en negativ störning kommer reallönestelheterna att uttrycka den tid det tar för löntagarna att acceptera en

³⁰ Konjunkturinstitutet, Lönebildningsrapport 2004.

³¹ Se Blanchard (2005). Bruno och Sachs (1985) lade grunden för analysen av hur jämviktsarbetslösheten kan förändras över tiden.

³² På samma sätt kan man säga att den högre produktivetsökning som Sverige upplevde under andra halvan av 1990-talet möjliggjorde en högre löneökningstakt och en minskad jämviktsarbetslöshet.

sänkning av löneökningstakten. Ju längre tid detta tar, desto större blir effekterna på arbetslösheten. Det tog lång tid innan den sänkta takten i produktivitetsoökningen i Sverige från 1960-talet till 1970-talet till fullo insågs och till att man accepterade att detta krävde en sänkt takt i reallöneutvecklingen. Detta gäller inte bara för arbetsmarknadens parter som var ansvariga för lönebildningen. Att produktivitetsoökningen fallit mera varaktigt insågs sent också i den allmänna debatten.

Störningar kan också interagera med stelheter i *nominella* löner. Om inflationen är tillräckligt låg kräver anpassningen av relativlönerna att vissa grupper sänker sin nominella lön. Om detta inte inträffar uppkommer arbetslöshet och ekonomisk ineffektivitet.³³

I en omfattande studie av real och nominell lönestelhet i tretton länder, finner Dickens m fl (2006) att Sverige har den högsta reallönestelheten av alla de studerade länderna. Detta kan hänga samman med en hög fackföreningsanslutning och hög täckningsgrad av kollektivavtalen i Sverige. Båda dessa variabler uppvisar nämligen en positiv korrelation med omfattningen av reallönestelheten. Detta antyder att fackföreningar i länder med hög täckningsgrad påverkar löntagare att fokusera på bibehållna reallöner. Fackföreningarnas målsättning förefaller snarare vara att hålla uppe reallönerna och erbjuda löntagare ett visst skydd mot reallönesänkningar än att hålla sysselsättningen uppe.

Dessa resultat är konsistenta med resultat i Blanchard och Wolfers (2000) och kan förklara ett av deras empiriska resultat. De finner i en tvärsnittsstudie av OECD-länder att länder med hög fackföreningsanslutning tenderar att ha hög arbetslöshet. Det är också möjligt att detta samband har att göra med lönespridningen. Om lönespridningen är för låg, blir arbetslösheten hög för lågutbildad arbetskraft samt ungdomar och andra personer utan omfattande arbetsmarknadserfarenhet.

Reallönestelhet har också analyserats utifrån skattade produktreallöneekvationer för att undersöka om reallöneelasticiteten förändrades under 1990-talet.³⁴ Jämförelser av skattningar gjorda på perioden 1965-90 och 1965-98 tyder på att den långsiktiga reallöneelasticiteten i stort sett var opåverkad av om åren 1991-98 tas med i skattningarna eller ej. Slutsatsen blev därmed att arbetsmarknadens funktionssätt i termer av reallöneflexibilitet inte hade försämrats på 1990-talet. Sammantagna med Dickens m fl resultat förefaller reallönestelheten vara *oförändrad* och i jämförelse med andra länder således *hög* under 1990-talet.

Även nominallönestelheten är enligt Dickens' m fl skattningar relativt hög i Sverige. Ju större nominallönestelhet, desto långvarigare är den tillfälliga arbetslöshetsökningen som förorsakas av en övergång till varaktigt lägre inflation. Nominallönestelheten kan således vara en förklaring till Sveriges förhållandevis allvarliga arbetslöshetsökning under 1990-talets kris.³⁵

Även lönestrukturen måste vara flexibel för att jämviktsarbetslösheten ska vara låg. Om inte lönestrukturen är flexibel kommer arbetsmarknaden att karaktäriseras av en för hög efterfrågan i förhållande till utbud på vissa delar av arbetsmarknaden, medan

³³ Keynes (1936), Akerlof m fl (1996), Tobin (1972).

³⁴ Johansson, Lundborg och Zetterberg (1999).

³⁵ Dickens' empiriska resultat är kanske problematiskt, eftersom författarna annars påvisar ett *negativt* samband mellan fackföreningsanslutning och nominallönestelhet.

efterfrågan är för låg på andra delar. En generell efterfrågestimulans leder då visserligen till att vissa sektorer kan komma i balans medan obalanserna kan bli än större på andra. Löneinflationen i dessa sektorer kan då genom lönespiraler sprida sig till andra sektorer med en generell löneglidning och förvärrad arbetsmarknadssituation som resultat. Framför allt sedan mitten av 1990-talet har emellertid löneskillnaderna såväl inom som mellan olika yrkesgrupper stigit i Sverige vilket talar för att lönestrukturen blivit mer flexibel.³⁶

FÖRHANDLINGSSYSTEMET I FÖRÄNDRING

Mycket av problemen med trögheter i lönestrukturen kan härledas till förhandlingssystemet. Bland annat för att undvika lönespiraler samordnades lönepolitiken länge i centrala avtal och med hjälp av omfattande kollektivavtal på branschnivå.

På tjänstemannansidan har emellertid centraliseringen i hög grad ersatts av eller kompletterats med individuella avtal varvid lönefördelningen förändrats kraftigt och löneflexibiliteten sannolikt har stigit. Någon motsvarande förändring har dock inte inträffat för arbetarna. Å andra sidan kan man säga att arbetarnas centralorganisation, LO från och med 1990-talet har tagit ett ansvar genom att aktivt försöka hålla lönebildningen inom de samhällsekonomiska ramarna, vilket sannolikt håller ner jämviktsarbetslösheten.³⁷

INSTITUTIONER SOM FÖRBÄTTRAR LÖNEBILDNINGEN

En lång rad åtgärder har vidtagits för att stabilisera lönebildningen. Om alla löneförhandlare kan lita på att inflationen kommer att hamna vid ett inflationsmål kan detta i sig ha en stabiliserande effekt. Alla aktörer kan förvänta sig att en given framförhandlad nominell löneökning kommer att leda till en viss ökning av reallönen. För stora aktörer såsom LO kan lönesättningen också disciplineras. En disciplinerande effekt uppkommer om man inser att Riksbanken höjer räntan då löneökningarna blir för stora.

Arbetstagarnas representanter inom industrin inledde 1997 förhandlingar med arbetsgivarna för att uppnå en stabil lönesättning vilket ledde fram till det s.k. *Industriavtalet*. Lönebildningen skulle, för såväl industrin som ekonomin i sin helhet, anpassas till det utrymme som gavs av den internationella utvecklingen för att därigenom öka sysselsättningen och minska arbetslösheten.³⁸ Även denna åtgärd bör bidra till att minska jämviktsarbetslösheten genom att ett ökat samarbete mellan fackförbund samt mellan fackförbund och arbetsgivare leder till en lönebildning mer i linje med den som ger hög sysselsättning.

Några år senare inrättades *Medlingsinstitutet* med ett uttalat mål att stabilisera lönebildningen och uppnå ett samhällsekonomiskt gynnsamt löneutfall. Medlingsverksam-

³⁶ Se Lundborg (2006).

³⁷ Skillnaderna i lönepolitik mellan centralorganisationerna kan ha bidragit till att löneskillnaderna ökat mellan tjänstemän och arbetare. Se Lundborg (2006).

³⁸ Se Vartiainen och Nekby (2006) för en mer detaljerad analys.

heten hade i Sverige traditionellt tolkats endast som ett strävande mot en överenskommelse mellan parterna, utan att en medlare skulle fastställa samhällsekonomiska målsättningar. Det nya Medlingsinstitutet och den motsvarande propositionen kan dock tolkas som ett försiktigt öppnande i motsatt riktning.³⁹ I ljuset av den ekonomiska teorins lärdomar är det inte förvånande att medlingsmyndigheten tar hänsyn till samhällsekonomiska utfall: i ett land med starka fackföreningar är det rationellt att sträva mot en viss samordning av fackförbundens löneökningsskrav, så länge alla löneförhandlingar inte är fullständigt individuella. Medlingsinstitutet kan på det sättet tolkas som ett substitut till centraliserade förhandlingar som inte hade fungerat bra. Det finns en omfattande forskningslitteratur om samordningens betydelse för arbetslöshet och sysselsättning. Arbetsmarknadens parter kan i Sverige genom sitt agerande och samarbete klart påverka arbetslöshet och sysselsättning. Dessa möjligheter behandlas mera utförligt i en annan forskningsrapport som kommer ut samtidigt med denna rapport.⁴⁰

Preliminära bedömningar tyder på att lönebildningen har disciplinerats sedan Industriavtalet och Medlingsinstitutet etablerades⁴¹, men det är än så länge för tidigt för en seriös ekonometrisk analys av den nya lönebildningens funktionssätt.

INDIKATORER PÅ MATCHNINGSEFFEKTIVITET

Matchningseffektiviteten, som mäter i vilken utsträckning antalet vakanser och antalet arbetslösa kan paras ihop till anställningar, är av avgörande betydelse för jämviktsarbetslösheten. Ju flera arbetslösa som söker bland tillgängliga vakanser och ju fler vakanser som finns tillgängliga för arbetslösa att söka desto fler anställningar kan uppkomma i varje tidsperiod. Men givet antalet arbetslösa och antalet vakanser, kan denna matchningsfunktion fungera bra eller dåligt, bli beroende på geografisk rörlighet och arbetsförmedlingens effektivitet.

Beveridgekurvan visar sambandet mellan antalet vakanser och antalet arbetslösa. Johansson, Lundborg och Zetterberg (1999) fann tendenser till att Beveridgekurvan skiftat utåt under 1990-talet, vilket skulle tyda på en försämrad matchningseffektivitet på arbetsmarknaden. Skiftet kunde dock inte beläggas vara statistiskt signifikant och antalet observationer från 1990-talet var lågt. Holmlund (2003) gjorde senare en noggrann genomgång utifrån data för hela 1990-talet över antalet vakanser och arbetslösa och drar slutsatsen att ökningen av arbetslösheten på 1990-talet inte kan tillskrivas en försämrad matchningseffektivitet.⁴² Den kan enligt Holmlund inte heller tillskrivas någon plötslig minskning av sökansträngningen då det är svårt att identifiera några avgörande försämringar i incitamenten att söka arbete.⁴³ Konjunkturinstitutets Löne-

³⁹ ”En väl fungerande lönebildning kännetecknas av att den dels förmår kombinera en god reallöneutveckling med långsiktigt hållbar sysselsättningsstillväxt ...” Se Regeringens proposition 1999/2000:32: ”Lönebildning för full sysselsättning”.

⁴⁰ Göran Hjelm: Kan arbetsmarknadens parter minska jämviktsarbetslösheten? Teori och modellsimuleringar. Konjunkturinstitutet 2006, Working Paper No 99, Konjunkturinstitutet 2007.

⁴¹ Vartiainen och Nekby (2006).

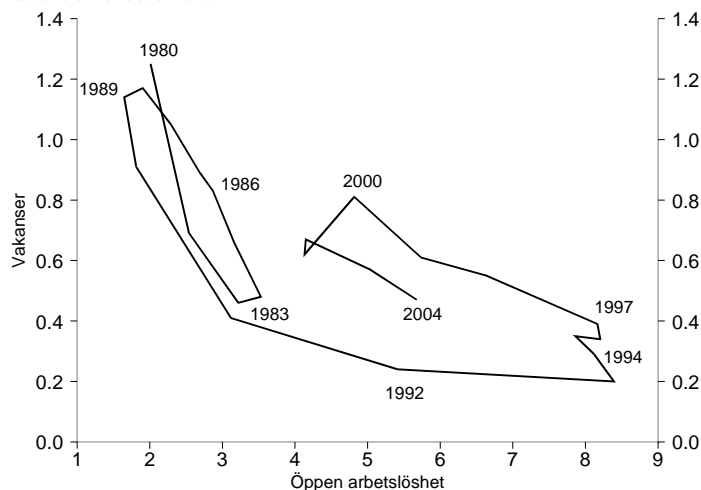
⁴² Slutsatsen är baserad på en skattad Beveridgekurva för perioden 1985-2001 korrigerad för det ökade inflödet till arbetslösheten.

⁴³ Skattereformen i början av 90-talet kan t.o.m. ha ökat sökintensiteten och stimulerat arbetsmarknadsdeltagandet.

bildningsrapport 2006 tyder på ett litet utåtskift av Beveridgekurvan under första hälften av 1990-talet. Utvecklingen 2003 och 2004 kan däremot tyda på ett skift inåt, mot bättre matchning. Det är dock för tidigt att avgöra huruvida de senaste årens utveckling innebär en genuin förändring eller inte (se Diagram 6 om Beveridgekurvan i Sverige).

Diagram 6 Beveridgekurva 1980–2004

Procent av arbetskraften

Källa: SCB

VAKANSTIDER

Ett uttryck för flexibiliteten på arbetsmarknaden är den tid det tar innan ett ledigt jobb blir tillsatt, s.k. vakanstider. Över konjunkturcykeln är vakanstiden i genomsnitt ca tre veckor men vakanstiden förändras också med ett tydligt konjunktorellt mönster.⁴⁴ I högkonjunkturer tar det ca 3,5 veckor och i lågkonjunkturer runt två veckor för ett jobb att tillsättas. I dessa aggregerade data finns inga tecken på att arbetsmarknadens flexibilitet skulle ha försämrats under den studerade perioden 1976-98. Vakanstiderna uppvisar inte någon långsiktig trend. Man ska dock ha i åtanke att det enbart är arbetsförmedlingarnas lediga jobb som det finns data över och att dessa utgör 30-35 procent av alla lediga jobb. Vakanstiderna förefaller dock öka över tiden i tjänstenäringarna med utbildningskrav på gymnasienivå såsom kontor, service och omsorg. Detta kan antyda ökande matchningsproblem inom dessa sektorer.

LÅNGTIDSARBETSLÖSHET

Johansson, Lundborg och Zetterberg (1999) redovisar s.k. vistelsetider i arbetslöshet mellan 1976 och 1998. Denna mäter den genomsnittliga arbetslöshetstiden för dem som någon gång varit arbetslös under året vilket också kan tolkas som den förväntade

⁴⁴ Johansson, Lundborg och Zetterberg (1999).

arbetslöshetstiden för de som blir arbetslösa under perioden. Man påvisar en uppgång från ca 13 veckor under 1970- och 80-talen till nästan 20 veckor under krisåren 1992 och 1993 varefter vistelsetiden föll något under påföljande år. 1995-1998 var dock vistelsetiden i genomsnitt bara tre veckor längre än genomsnittet för 1980-talet.

FLEXIBLARE ANSTÄLLNINGSFORMER

Under den ekonomiskt sett turbulenta tiden från slutet av 1980-talet fram till i dag har betydande förändringar inträffat i utnyttjandet av olika anställningsformer. Den huvudsakliga förändringen är att utnyttjandet av tillfälliga arbeten ökade mycket kraftigt sedan krisen inleddes i början av 1990-talet för att sedan plana ut mot slutet av årtiondet. I denna utveckling finns dels en trendmässig ökning men framför allt en stark konjunktoreffekt. När antalet tillsvidareanställningar minskade kraftigt, steg samtidigt antalet temporära jobb från 1993 och framåt. Tillgängliga analyser⁴⁵ visar att denna utveckling huvudsakligen inte är resultatet av regelförändringar. Snarare beror utvecklingen på konjunktoreffekter där försämrade förhållanden på arbets- och varumarknaderna påverkar både företagets incitament att erbjuda tillfälliga jobb och löntagarnas incitament att acceptera tillfälliga anställningar. Denna konjunkturanpassning, där de tillfälliga jobben tar över när framtiden är osäker, utgör en viktig del av arbetsmarknadens flexibilitet, där efter hand många av de tillfälliga jobben kan ersättas med mer permanenta.

Hur påverkar detta NAIRU? Uppenbarligen stiger andelen tillfälliga jobb då arbetslösheten stiger. När konjunkturen förstärks sjunker arbetslösheten ner mot NAIRU varvid andelen tillfälliga jobb också minskar. Det finns dock i svenska data en trendmässig ökning av antalet tillfälliga jobb. Detta innebär att även under en överhettning kommer andelen tillfälliga jobb att vara större än tidigare, dvs över tiden är fler löntagare villiga att acceptera ett tillfälligt jobb. Det är möjligt att denna ökade villighet bidrar till en lägre NAIRU. Detta förstärks av att grupper som allmänt sett har det svårare att etablera sig på arbetsmarknaden är överrepresenterade i de tillfälliga arbetena. Detta gäller t ex unga och invandrare. Arbetsgivarnas osäkerhet om produktiviteten hos dessa grupper kan vara en förklaring till denna överrepresentation.

Att NAIRU faller om andelen tillfälliga arbeten blir högre är dock inte ett självklart och robust resultat. En sk insider-outsidermodell, där tillsvidareanställda har en dominerande ställning i lönebildningen och tillfälligt anställda en svagare position, kan resultera i en högre NAIRU ju högre andel tillfälliga anställda. Om andelen tillfälligt anställda stiger får man en större ”buffert” som får ta de negativa effekterna av högre löneökningar. De tillsvidareanställda får då svagare incitament att hålla igen i lönekraften. Om de tillfälligt anställda har ett starkt inflytande över lönebildningen kan dock en ökande andel tillfälligt anställda leda till lägre löneökningar och därmed lägre NAIRU.⁴⁶ Den avgörande frågan är således effekten av flera tillfälliga arbeten på löntagarnas lönekrav.

⁴⁵ Se Holmlund och Storrie (2002).

⁴⁶ Se Bentolila och Dolado (1994).

BEMANNINGSFÖRETAGENS UTVECKLING

En annan intressant och relaterad faktor är bemanningsföretagens etablering i Sverige. Denna har studerats i ett antal studier av Andersson och Wadensjö.⁴⁷ En av orsakerna till att bemanningsföretag uppkommer är att dessa på ett effektivt sätt kan kombinera olika deltidsarbeten till längre deltidsarbeten eller till heltidsarbeten⁴⁸. Bemanningensföretagens uppkomst är sammankopplad med utvecklingen av tillfälliga jobb då rekryteringskostnaden för tillfälliga arbeten kan vara mycket hög för det enskilda företaget men låg för bemanningsföretagen. En tredje faktor är att bemanningsföretagen kan vara mycket effektiva att matcha arbetssökande med de rätta jobben. Liksom för de tillfälliga jobben är bemanningsföretagens uppkomst ett uttryck för graden av osäkerhet på arbets- och varumarknaderna. Bemanningensföretagen fick också betydligt större möjligheter att verka på den svenska arbetsmarknaden sedan marknaden legaliserades och avreglerades 1992 och 1993. Då unga och invandrare är överrepresenterade bland dem som får tillfälliga arbeten kommer dessa grupper också sannolikt att vara överrepresenterade bland anställda i bemanningsföretagen⁴⁹. Uppenbarligen minskar bemanningsföretagens friktionerna på arbetsmarknaden varvid man bör kunna räkna med att också NAIRU pressas tillbaka.

REGIONAL RÖRLIGHET

Det är ett välkänt faktum att regionala skillnader i arbetslöshet tenderar att bestå över tiden i de flesta länder inom OECD. Sverige utmärker sig inte negativt när det gäller de regionala skillnaderna vare sig i sysselsättning eller i arbetslöshet. Snarare är skillnaderna jämförelsevis små i Sverige.⁵⁰ De regionala skillnaderna består således över konjunktursvängningarna och även under 1990-talets turbulens. Då skillnader i arbetslöshet tenderar att bestå förefaller den regionala rörligheten vara stabil över tiden. I den mån som NAIRU har stigit är detta knappast en följd av minskad regional rörlighet.

INVANDRING OCH DEMOGRAFI

Sysselsättning och arbetslöshet varierar kraftigt över olika grupper beroende på ålder, kön, utbildning och beroende på om man är invandrare eller ej. Variationen är också stor beroende på från vilket land man invandrat. Förändringar i arbetskraftens sammansättning kan därför påverka NAIRU och viktiga förändringar har skett och sker.

1990 var arbetslösheten 2,4 gånger högre bland utländska medborgare än i hela befolkningen och 2001 var siffran 2,6 gånger. På samma sätt var, för såväl 1990 som 2001, andelen icke sysselsatta 1,7 gånger högre bland personer med utländskt medborgarskap än bland hela befolkningen.⁵¹ Om andelen utländska medborgare ökar kraftigt

⁴⁷ Se t.ex. Andersson och Wadensjö (2003).

⁴⁸ Se Kvasnicka (2003) för empiriska belägg.

⁴⁹ Se Andersson och Wadensjö (2004), s. 32.

⁵⁰ Se Konjunkturinstitutet, Lönebildningsrapporten 2005.

⁵¹ Beräknat på siffror i Holmlund (2003) Tabell 2.4. Arbetslösheten är uttryckt som andel av arbetskraften och andelen icke sysselsatta är uttryckt som andel av befolkningen.

bör vi således också förvänta oss en högre NAIRU och att andelen icke sysselsatta stiger. Skillnaden är dock stor mellan nordiska och icke-nordiska medborgare. 1990 t.ex. var arbetslösheten dubbelt så hög bland icke-nordiska medborgare i Sverige än bland nordiska medborgare.

Integrationsarbetet i form av hjälp till invandrade flyktingar är således av betydelse för att få ned NAIRU. Det finns dock inga studier över hur stor kvantitativ vikt som ska tillskrivas effekter på NAIRU av att andelen flyktinginvandrare i arbetskraften har ökat. Det finns dock anledning att tro att effekterna skulle kunna vara betydande. Andelen invandrare av befolkningen i åldern 18-64 som kommer från länder utanför OECD-området och alltså nästan helt domineras av flyktinginvandrare ökade från 4,7 procent till 8,7 procent mellan 1992 och 2003.⁵² Denna kraftiga ökning av en grupp i arbetsför ålder med hög arbetslöshet har sannolikt en betydande effekt på jämviktsarbetslösheten. Man bör dock hålla i minnet att denna stora invandring skedde i en period då efterfrågan på arbetskraft var särskilt låg. Detta berodde framför allt på kvardröjande effekter av den stora nedgången i sysselsättning som skedde i början av 1990-talet. Det är troligt att invandrare framöver, med ett mer balanserad arbetsmarknad, kommer ha lättare att ta sig in på arbetsmarknaden. Detta till trots torde det finnas goda skäl att underlätta invandrares integration även framöver.

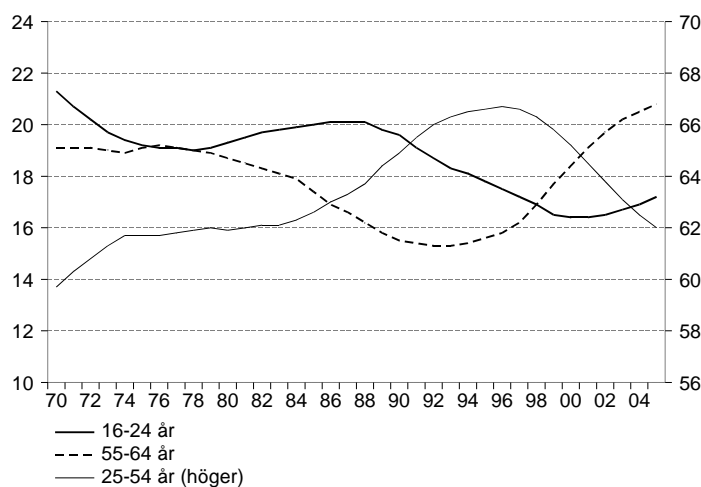
På samma sätt kan demografiska förändringar påverka NAIRU. I åldersklassen 55-64 år är arbetslösheten lägre än i åldersklassen 16-24 och på samma sätt är sysselsättningen högre bland de äldre än bland de yngsta i befolkningen. Stora avgångar från de äldsta grupperna innebär en större andel av de yngsta i arbetskraften. Arbetsmarknaden kan då förväntas fungera mindre väl då yngre och nytillträdande kommer att utgöra en större del av den totala arbetskraften. Diagram 7 visar att andelen äldre i befolkningen steg från 1994 och framåt vilket torde ha en dämpande effekt på jämviktsarbetslösheten. På samma sätt föll andelen yngre (16-24) en bit in på 2000-talet vilket också torde sänka jämviktsarbetslösheten. Andelen i åldrarna 20-24, varav många inträder på arbetsmarknaden efter långa sökperioder, uppvisar en svagt fallande trend.

---

⁵² Se Fredriksson och Topel (2006) sid 67.

Diagram 7 Åldersgruppers befolkningsandel

Andel av befolkningen 16–64 år, procent, årsvärden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet

Andelen personer i de yngre åldrarna som inte är sysselsatta steg kraftigt efter krisen.⁵³ Framför allt för många av de yngre är utbildning ett möjligt alternativ till öppen arbetslöshet. Mellan 1993 och 1999 steg antalet inskrivna på universitetens grundnivå med 25 procent vilket motsvarar ca 10 procent av befolkningen i ålder 20-24.

GLOBALISERING, ÖKAD KONKURRENS OCH AVREGLERING

I likhet med övriga utvecklade länder med marknadsekonomi är Sverige utsatt för globalisering i form av att billigare varor från t.ex. Kina och Indien konkurrerar med våra varor på internationella marknader. Det är en allmän uppfattning att globaliseringen leder till en allt snabbare strukturomvandling. Någon ökad omvandlingstakt, dvs att jobbförstörelsen och jobbskapandet har ökat över tiden, går dock inte att belägga. Det vore därför en förhastad slutsats att hävda att globaliseringen har påverkat NAIRU på ett ogynnsamt sätt.

Konkurrensen på svenska produktmarknader har ökat väsentligt under de senaste femton åren också genom ökad internationalisering på EU:s inre marknad, en hårdare konkurrenslag och avreglering av marknader dominerade av ett eller ett fåtal företag. Dessa inkluderar marknader för telekommunikation, energi, järnvägar m.m. där den samlade produktionen utgör en betydande del av konsumenternas budget.⁵⁴ Ett förväntat resultat är att avreglering ska leda till lägre arbetslöshet på lång sikt, dvs. att jämviktsarbetslösheten ska komma ned genom framför allt en modererande lönebildning.⁵⁵ Några empiriska resultat kring detta finns inte.

⁵³ Holmlund (1993) Tabell 2.1.

⁵⁴ Enligt Braunerhjelm m fl (2002) ökade den andel av hushållskonsumtionen som är riktad mot marknader med ökad konkurrens med 7 procentenheter mellan 1991 och 1997.

⁵⁵ Se t.ex. Blanchard och Giavazzi (2003) som betonar att effekterna är olika på kort och lång sikt och i partiell och allmän jämvikt.

SAMSPelet MELLAN EKONOMISK TURBULENS OCH DET SOCIALA SKYDDSNÄTET

De teoretiska modeller som visar att hög strukturell omvandling kombinerad med hög a-kasseersättning kan ge upphov till hög arbetslöshet, kan principiellt vara relevanta för den svenska arbetsmarknaden. Den svenska arbetslöshetsersättningen är generös i en internationell jämförelse⁵⁶ och kostnaderna av arbetslöshet i form av sämre framtida löneutveckling kan vara betydande.⁵⁷ Dessa förhållanden är i linje med vissa teoretiska modeller som har som avsikt att belysa ”turbulensens” konsekvenser för ekonomier med generösa arbetslöshetsersättningar. Ljungqvists och Sargents inflytelserika artikel⁵⁸ är ett exempel på en sådan teoretisk modell.

Det ekonomiska argumentet i dessa modeller är följande. Vid en stor negativ makroekonomisk störning kommer höga ersättningskvoter under vissa betingelser att hindra ekonomins omstrukturering. Friställda arbetare, som varit utan arbete en längre tid och tappat i sitt yrkeskunnande, kommer om ersättningen är hög, t.ex. om den är baserad på den tidigare lönen, att sakna incitament att acceptera nya jobb där yrkeskunnandet återigen måste byggas upp. Höga ersättningskvoter vid arbetslöshet kan således leda till långa övergångstider mellan olika arbeten. Höga reservationslöner och låg sökintensitet blir konsekvensen.

Denna modell bygger emellertid på ett antal antaganden vars empiriska relevans kan ifrågasättas. Kompetensen hos de löntagare som förlorat sina arbeten under perioder av stor strukturomvandling antas falla, men belegg för detta har inte presenterats i litteraturen. I Sverige har ju arbetskraften dessutom speciellt goda möjligheter till omskolning och vidareutveckling. Inte heller har, som diskuterats, långtidsarbetslösheten stigit i Sverige. Att strukturomvandlingen i Europa över tiden skulle ha orsakat en allt större förstörelse av yrkeskunnande har inte övertygande belagts i empiriska studier.

PRODUKTIVITETSSTÖRNINGAR OCH LÖNESTELHET

En faktor av stor potentiell betydelse för NAIRU är svängningarna i produktivitetsökningen kombinerat med reallönestelhet. Då produktivitetsökningen föll under 1970- och 80-talen och reallöneökningen inte anpassades bör NAIRU, allt annat lika, ha stigit. På samma sätt bör NAIRU ha fallit under 1990-talet då produktivitetsökningen steg. Det skulle således kunna finnas ett negativt samband mellan NAIRU och produktivitetstillväxten. Detta samband och andra diskuteras en del i den amerikanska litteraturen över jämviktsarbetslösheten.⁵⁹ Ball och Mankiw (2002) argumenterar starkt för att produktivetsförändringar är en viktig faktor bakom variationen av den amerikanska jämviktsarbetslösheten. Samtidigt efterlyser de mer teori inom konjunkturcykelteorin för att förklara sambanden mellan inflation, arbetslöshet och produktivitet.

⁵⁶ Se Wadensjö och Sjögren (2000) för en genomgång av de relevanta avtalen angående arbetslöshetsersättningar.

⁵⁷ Se Eliasson och Storrie (2006).

⁵⁸ Ljungqvist och Sargent (1998).

⁵⁹ Se Ball and Mankiw (2002) och referenser där.

En avgörande faktor för att produktivetsförändringar ska påverka NAIRU är att lönebildningen anpassas till variationen av produktivitetstillväxten först efter en viss eftersläpning. Under 1960-talet vände sig löntagarna vid att produktiviteten skulle stiga med ca 5 procent per år. Under 1970-talet sjönk tillväxttakten av produktiviteten kraftigt men det tog lång tid innan man till fullo insåg att detta skift var av en långsiktig karaktär. Därför dröjde det också innan den lägre produktivetsökningen återspeglades i en lägre löneökningstakt. När reallöneökningarna var för höga blev också NAIRU högre. På motsvarande sätt kan den höga produktivetsökning som registrerats under 1990-talet ha lett till en sänkning av NAIRU. Sambandet mellan NAIRU, produktivitet och lönebildning är dock ganska komplicerat, eftersom lönebildningen eventuellt också kan påverka produktiviteten. Några preliminära resultat talar för att den högre produktivitetstillväxten i Sverige i sin tur orsakades av förändringar i lönebildningen.⁶⁰

AKTIV ARBETSMARKNADSPOLITIK

I en internationell jämförelse spenderar Sverige betydande summor på den aktiva arbetsmarknadspolitiken och antalet personer i aktiva åtgärder har stigit trendmässigt sedan 1960-talet. Andelen av arbetskraften i åtgärder nådde en topp i början av 1990-talet då den ekonomiska krisen var som djupast. Sannolikt har de betydande summor som Sverige lagt och lägger på den aktiva arbetsmarknadspolitiken haft effekter på matchningseffektiviteten men det är långt ifrån säkert att politiken kraftigt skulle ha sänkt NAIRU.

Blanchard och Wolfers (2000) belyser effekterna av bl.a. aktiv arbetsmarknadspolitik i OECD-området på arbetslösheten. De resultat man redovisar kan tolkas på följande sätt. Anta att vi har tre länder som alla har medelvärden för alla andra institutioner på arbetsmarknaden förutom just den aktiva arbetsmarknadspolitiken. Anta sen en makroekonomisk störning som höjer arbetslösheten med en procentenhet i det land som har ett medelvärde för arbetsmarknadspolitiken. Då kommer det land som har det lägsta värdet på arbetsmarknadspolitiken (USA 3,0) att få en ökad arbetslöshet om 1,33 procentenheter. Det land som har det högsta värdet, vilket är Sverige (59,3), skulle få en ökad arbetslöshet om bara 0,2 procentenheter. Med andra ord, volymen av aktiv arbetsmarknadspolitik dämpar ekonomiska störningars effekt på arbetslöshet och sysselsättning. Dessa resultat antyder således på en positiv effekt av den aktiva arbetsmarknadspolitiken. Man ska dock också komma ihåg att utgifterna per arbetslös var extremt höga i Sverige i början av 1990-talet samt att resultaten knappast kan betraktas som stabila.

Forslund och Krueger (2006) diskuterar arbetsmarknadspolitikens effektivitet under och efter krisen och drar bl.a. slutsatsen att arbetsmarknadspolitiken under 1990-talet möjliggjorde för människor att gå utan arbete under längre perioder. Genom programdeltagande kunde man förnya rätten till a-kassa vilket innebar en önskad effekt av programmen. De förändringar som genomfördes i 2000-talets början hade

---

⁶⁰ Lundborg (2006).

för avsikt att begränsa sådana oönskade återkopplingar. Man har då undanröjt möjligheterna till rundgång i systemet och genom aktivitetsgarantin ökat incitamenten att söka jobb. Slutsatsen skulle då vara att arbetsmarknadspolitiken under 1990-talet innehöll element som höjde NAIRU medan dessa nu har försvagats eller eliminerats och att arbetsmarknadspolitiken numera kan ha en dämpande effekt genom ökad matchningseffektivitet.

Även om andelen av arbetskraften i åtgärder har stigit trendmässigt finns där också en klar motcyklisk tendens. Under åren 1993-95, när den makroekonomiska krisen hade slagit igenom kraftigt, var mellan 4,5 och 5,5 procent av arbetskraften i åtgärder. Det är uppenbart att en stor andel av de personer som åtgärderna omfattade var arbetslösa enbart av konjunkturella skäl och inte av strukturella skäl. Dessa personer skulle således lätt ha återinträtt i arbete när ekonomin hade återhämtat sig. Att dessa ”konjunkturarbetslösa” personer har fått åtgärder av olika slag har sannolikt inte påverkat NAIRU då dessa varit till arbetsmarknadens förfogande vid en efterfrågeökning på arbetskraften. Om satsningarna däremot riktas åt personer vars anställbarhet annars är bristfällig kan arbetsmarknadspolitiken principiellt påverka NAIRU i rätt riktning.

Allmänt sett är dock utvärderingarna av arbetsmarknadspolitiken inte uppmunrande. Några helt övertygande belegg för att matchningen förbättras saknas och arbetsmarknadspolitikens kostnad är i Sverige hög. Såsom nämnts ovan kan dock matchningseffektiviteten ha stigit under 1990-talet då ett antal reformer genomfördes. De internationella studierna på makronivå är mindre nedslående men samtidigt behäftade med betydande metodmässiga problem. Såväl studier för Sverige som internationella länderjämförelser tyder på att den aktiva arbetsmarknadspolitiken sänker den öppna arbetslösheten något men kan inte avsevärt påverka den totala arbetslösheten. Dock kan det stimulera arbetskraftsdeltagandet. I den mån som arbetskraftsdeltagandet ökar samtidigt som jämviktsarbetslösheten är oförändrad kommer jämviktssysselsättningen att stiga.⁶¹

ARBETSLÖSHETSERSÄTTNINGAR

I Sverige har arbetslöshetsersättningarna stigit trendmässigt från 1960-talet fram till början av 1990-talet, vilket med hög sannolikhet har bidragit till en trendmässigt stigande NAIRU under samma period.⁶² Sannolikt kom den jämförelsevis höga nivån på ersättningarna att förstärka de negativa effekterna av den makroekonomiska störningen. Denna typ av effekt diskuteras av bl.a. Blanchard och Wolfers (2000). Det ekonometriska belägget är osäkert, men de flesta forskare anser att en mindre generös arbetslöshetsersättning är ett effektivt sätt att bekämpa arbetslösheten. Layard, Nickell och Jackman (2005) sammanfattar en rad studier med följande bedömning: ”The average of their results indicates a 1.1 percentage rise in equilibrium unemployment for every 10 per cent point rise in the benefit replacement rate.”⁶³

⁶¹ Forslund och Holmlund s 131.

⁶² Arbetslöshetsbidragen tenderade att stiga trendmässigt under samma tid.

⁶³ Layard, Nickell och Jackman (2005), s. xvi.

Arbetslöshetsersättningen skall naturligtvis inte enbart utvärderas utifrån dess effekt på arbetslösheten. Den minskar inkomstosäkerheten hos löntagarna och hjälper hushållen som drabbas av arbetslöshet att upprätthålla sin levnadsstandard. Dessa positiva effekter av en generös arbetslöshetsersättning skall vägas mot den negativa effekten på sysselsättningen.

Under 1990-talet blev arbetslöshetsersättningen klart mindre generös än den var under 1990-talskrisen, bl.a. för att stimulera ett aktivt arbetssökande. Kompensationsgraden sänktes i två steg 1993 och 1996 från 90 procent av tidigare förtjänst till 75 procent. 1997 höjdes den åter till 80 procent. Den genomsnittliga kompensationsgraden har också urholkats av att den maximala dagsersättningen höjts i betydligt långsammare takt än löneutvecklingen. Maxersättningen ökade endast med 14 procent medan genomsnittslönen ökade med 50 procent 1993-2004. Dessa förändringar torde sammanlagt ha bidragit till att NAIRU idag är lägre än vad den var under 1990-talet. Ersättningen är dock även efter dessa reformer tämligen generös i internationell jämförelse. Den nya regeringen presenterade under hösten 2006 en rad reformer av arbetslöshetsersättningen. En preliminär utvärdering av dessa åtgärders inverkan publicerades i Konjunkturinstitutets *Konjunkturläget december 2006*.

SKATTER

1990 och 1991 genomfördes den största skattereformen i Sverige under 1990-talet. I huvudsak innebar den sänkta marginalskatter och en breddning av skattebasen. Man kan visa att en lägre progressivitet i skatteskalorna bör stimulera till ett högre löneläge och därmed också till en högre jämviktsarbetslöshet.⁶⁴ De empiriska resultaten där man undersökt sambanden mellan skatteprogressivitet och löner är dock inte entydiga och sannolikt kan man på sin höjd finna mycket små kvantitativa effekter.

Det sammanlagda skattetrycket har enligt vedertagna teoretiska modeller knappast någon effekt alls på jämviktsarbetslösheten om a-kasseersättningar och arbete beskattas likartat. Jämviktsarbetslösheten påverkas dock i den mån som skatterna påverkar relationen mellan inkomster av att vara arbetslös och inkomst av arbete. Om skatten sänks för arbetsinkomster men inte för ersättning för arbetslöshet kommer sysselsättningen att stiga. Den reala kompensationsgraden har då sänkts och jämviktsarbetslösheten fallit.⁶⁵

På kort sikt bör lägre arbetsgivaravgifter öka sysselsättningen eftersom lönekostnaderna faller, men på längre sikt, då lönerna anpassats, spelar det knappast någon roll för sysselsättningen hur skatterna har fördelats på arbetsgivaravgifter, inkomstskatter eller konsumtionsskatter.

---

⁶⁴ Lockwood och Manning (1993).

⁶⁵ Holmlund och Kolm (1998).

7. Summering

Avslutningsvis presenteras en summering av de bestämningsfaktorer som troligen har påverkat och kommer att påverka NAIRU i Sverige. För varje bestämningsfaktor finns det åtminstone tre intressanta aspekter att bedöma. 1) hur har denna faktor hittills påverkat jämviktsarbetslösheten i Sverige? 2) hur ser denna faktor ut i internationell jämförelse? och 3) kan denna faktor spela en viktig roll om man med arbetsmarknads-politiska reformer vill få ner jämviktsarbetslösheten? I tabellen A1 i Appendix kommenterar vi dessa aspekter, på lite olika sätt beroende på vilken faktor det är fråga om. Värderingen av varje faktors möjliga betydelse för jämviktsarbetslösheten är av nödvändighet subjektiv men så långt som möjligt är den baserad på den vikt som respektive faktor har givits i litteraturen. Avslutningsvis diskuteras möjliga åtgärder för att utifrån NAIRU förbättra anpassningen till full sysselsättning.

En del faktorer talar för att NAIRU har stigit i Sverige under 1980- och 1990-talet. När Sverige av humanitära skäl åtog sig att ta emot ett förhållandevis stort antal flyktinginvandrare accepterade landet också ett ansvar för integrationen av dessa flyktingar på arbetsmarknaden. Sverige har idag ett ökat bestånd av flyktinginvandrare och då dessa personer kommit hit av asylskäl är det inte nödvändigtvis så att de passar in på den svenska arbetsmarknaden utan omskolning och intensiva språkstudier. Den ökande andelen flyktinginvandrare på arbetsmarknaden har sannolikt haft en stigande effekt på jämviktsarbetslösheten, fastän det i dag saknas tillförlitliga ekonometriska studier om denna effekt.⁶⁶

Den svenska arbetsmarknaden karaktäriseras av en i internationell jämförelse stor reallönestelhet. I allmänhet innebär detta att NAIRU blir hög, i synnerhet om reallönerna för ungdomar eller flyktinginvandrare hålls på för hög nivå och inte anpassas till efterfrågeläget. Med ett stort antal personer med svag anpassning av sin kompetens till arbetsmarknadens krav blir minimilöner och ingångslöner av betydelse. Jämfört med andra länder har Sverige också förhållandevis höga minimilöner⁶⁷ vilket kan vara ett hinder för en effektiv integration. Även det faktum att vi framöver kommer att få en större andel unga i arbetskraften gör att det skulle kunna vara önskvärt med lägre anställningskostnader för nytilträdande på arbetsmarknaden. Ett ytterligare ökat utrymme för individuell lönesättning även inom LO-området kan underlätta för dessa grupper att komma in på arbetsmarknaden.

Dock finns inga belägg för att den svenska arbetsmarknadens reallönestelhet skulle ha ökat. Snarare är fallet att reallönestelheterna har funnits länge. Det finns viss anledning att tro att reallönestelheten har minskat eller kommer att minska något genom den ökade individualiseringen av lönebildningen.

En demografisk faktor som kan ha sänkt NAIRU är att andelen av befolkningen i arbetsför ålder som är unga hittills har sjunkit och andelen äldre har ökat. Detta talar för att NAIRU över tiden ska ha fallit. Härvidlag kan dock stora förändringar ske i framtiden då andelen yngre och nya på arbetsmarknaden kommer att stiga och ande-

⁶⁶ Flyktinginvandringens ekonomiska effekt torde skilja sig markant från arbetskraftsinvandringens effekt, eftersom arbetskraftsinvandringen genererar ett urval av invandrare som specifikt har gjort bedömningen att de framgångsrikt kan sysselsätta sig på den svenska arbetsmarknaden.

⁶⁷ Skedinger (2006).

len äldre, som oftare har en starkare ställning på arbetsmarknaden, kommer att minska genom pensionering. Detta argument kan således tala för att NAIRU kommer att stiga. I Konjunkturinstitutets Lönebildningsrapport 2006 bedöms denna effekt dock endast öka NAIRU med 0,1 procentenheter under 2010-talet.

Å andra sidan har reformer genomförts som kan förväntas leda till en förbättrad lönebildning där reallönen snabbare anpassas till den för sysselsättningen önskvärda. Här kan nämnas Industriavtalet och Medlingsinstitutet som båda förefaller representera framgångsrika institutionella förändringar. Även skapandet av ett inflationsmål för Riksbanken bör i sig ha haft en stabiliserande effekt på lönebildningen och bidra till en bättre reallöneanpassning. Den ökande graden av decentralisering av lönebildningen kan förväntas ha minskat NAIRU. Det faktum att stora delar av arbetsmarknaden idag har individuell lönesättning talar för en effektivare lönebildning.

Dagens arbetsmarknad karaktäriseras också i ökande grad av tillfälliga jobb och ökande aktivitet bland bemanningsföretagen. Sannolikt leder detta till ökad matchningseffektivitet, dvs till att jämviktsarbetslösheten faller.

Trots att Sverige satsar höga belopp på den aktiva arbetsmarknadspolitiken har forskningen här inte kunnat belägga några övertygande effekter för Sverige. Dock har vissa för effektiviteten negativa faktorer, såsom rundgången i systemet, reformerats bort. A-kasseersättningarna har också sänkts även om de i ett internationellt perspektiv fortfarande är höga.

Vart leder alla dessa effekter sammantaget? Lönestelheterna har funnits länge men när allt fler flyktinginvandrare ska integreras på arbetsmarknaden kan de negativa effekterna av lönestelheten bli mer märkbara än tidigare. Med tanke på att allt fler unga kommer att vilja träda in på arbetsmarknaden i framtiden, framstår en högre reallöneflexibilitet – både vad avser genomsnittslönen och relativlöner – som än mer önskvärd. Samtidigt är det svårt att argumentera för att svensk arbetsmarknads funktionsätt skulle ha försämrats på något avgörande sätt. Tvärtom har en hel del åtgärder vidtagits för att förbättra anpassningen på arbetsmarknaden.

Det finns anledning att varna för en för stark fokusering på den öppna arbetslösheten. Arbetsutbudet varierar med konjunkturen vilket också bör beaktas, i synnerhet om arbetsutbudets ökning kommer i gång efter en viss fördröjning. En annan intressant faktor som kan påverka sambandet mellan arbetslöshet och inflation är den ökade internationella rörligheten av arbetskraften. Den kan innebära att tendenser till överhettning på arbetsmarknaden inte slår igenom i stigande löneökningar och stigande inflation utan i stället i ökande arbetskraftsinvandring.

Appendix

TABELL A1. LISTA ÖVER FAKTORER SOM KAN PÅVERKA NAIRU.

Faktorer	Relevans för jämviktsarbetslösheten i Sverige – kommentar och internationell jämförelse
Demografiska effekter	Sannolikt sänkt NAIRU hittills men kan höja den i framtiden. Liknande situation i andra OECD-länder. Kan påverkas av arbetskraftsinvandring.
Större bestånd av flyktinginvandrare	Ökat över tiden, vilket lär ha ökat NAIRU. Sverige har en hög andel flyktinginvandrare jämfört med andra länder. Påverkas av effektivare integrationsarbete.
Reallönestelhet	Hög och stabil, vilket verkar för en hög NAIRU. Högre än i de flesta andra länder. Går att påverka med politiska beslut om t. ex. A-kassa eller anställningsskydd.
Nominallönestelhet	Kan vara högre än genomsnittet för jämförbara länder, vilket kan öka variationen av arbetslöshet omkring NAIRU. Empirisk skattning bristfällig. Sannolikt svårt att påverka.
Penningpolitiken med inflationsmål	Trovärdigt inflationsmål gynnar sysselsättningen. Det är möjligt att jämviktsarbetslösheten stiger vid mycket låg inflation.
”Turbulens+välferdsstat” – argumentet (Ljungqvist – Sargent 1998)	Teoretiskt möjlig mekanism som ökar NAIRU, empirisk relevans oklar.
Delvis decentralisering av lönebildning	Har sannolikt sänkt NAIRU. Sverige betydligt mer likt andra länder idag än för tio år sedan. Decentraliseringen kan fortsätta.
Industriavtalet	Kvantitativ effekt osäker men snarare gynnsam för sysselsättningen.
Medlingsinstitutet	Kvantitativ effekt osäker men snarare gynnsam för sysselsättningen.
Tillfälliga arbeten ökar	Sannolik effekt gynnsam för sysselsättning, fastän teorin är oklar. Ökat även i andra länder, t ex USA. Kan fortsätta att öka.
Bemanningsföretag tillåtna	Har sannolikt sänkt NAIRU. Ökat också i andra länder, t ex USA. Kan öka i framtiden.
Avreglering och ökad konkurrens	Sänker NAIRU enligt ekonomisk teori. Svårt att bedöma effekten empirisk. Generell tendens i många

	länder. Lär stiga med fortsatt globalisering.
Aktiv arbetsmarknadspolitik.	Sannolikt en svag effekt för lägre NAIRU och högre sysselsättning. Kan ha effektiviserats under 2000-talet. Jämviktssysselsättningen kan ha stigit, effekt på reguljär sysselsättning oklar.
A-kasseersättningar	Påverkar NAIRU. Ökade från 1970-talet till 1990-talet så att jämviktsarbetslösheten ökade men lägre idag jämfört med 90-talet. Kan påverkas enligt politiska beslut, exakt kvantitativ effekt osäker.
Skatter	Effekten beror på skattesystemets utformning. Teoretiskt kan lägre marginalskatter innebära högre löner. Jobbavdraget bedöms öka arbetsutbudet och sysselsättningen.

TABELL A2. NÅGRA INDIKATORER PÅ NAIRUS FÖRÄNDRING

Indikator	Effekt	Kommentar
Beveridgekurvan	Ingen försämrad matchningseffektivitet	Holmlund (2003), Johansson, Lundborg och Zetterberg (1999)
Vakanstider	Ingen försämring under krisen	Bristfälliga data.
Arbetslöshetstider	Tillfällig uppgång i vistelsetiden	Johansson, Lundborg och Zetterberg (1999). Krisen ledde inte till omfattande strukturförändringt
Regional rörlighet	Relativa arbetslöshetstal oförändrade	Konjunkturinstitutet (2005)
Struktureffekter för olika utbildningsgrupper	1990-talskrisen drabbade alla utbildningsgrupper likartat.	Johansson, Lundborg och Zetterberg (1999)
Marginaleffekter för arbetslösa	Höga men minskande under 1990-talet	Johansson, Lundborg och Zetterberg (1999)
Reallönestelhet	Hög men ingen påvisad förändring	Dickens m fl (2006), Johansson, Lundborg och Zetterberg (1999)
Nominallönestelhet	Hög men ingen påvisad förändring	Dickens m fl (2006)

Referenser

- Akerlof, G. W. Dickens, och G. Perry (1996) "The macroeconomics of low inflation". *Brookings Papers on Economic Activity*, 1, 1-26
- Akerlof, G. W. Dickens, och G. Perry (2000) "Near-rational wage and price setting and the long run Phillips curve", *Brookings papers on economic activity*, no 1, 1-44.
- Andersson P. och E. Wadensjö (2003), "Hur fungerar bemanningsbranschen?" *Arbetsmarknad & Arbetsliv, årg. 9, nr 3-4, s 189-209.*
- Apel, M. och P. Jansson (1999) "System estimates of potential output and the NAIRU" *Empirical Economics*, 24, 373-388.
- Ball L. och G. Mankiw (2002). "The NAIRU in theory and practice" *Journal of Economic Perspectives*, vol 16, nr4, Höst, 115-136.
- Bean C. och J. Dreeze (1990) "*Europe's unemployment problem*, MIT press, Cambridge.
- Belot, M. och J.C. van Ours (2004) "Does the recent success of some OECD countries in lowering their unemployment rates lie in the clever design of their labor market reforms?" *Oxford Economic Papers*, 56, 621-642
- Bentolila, S. och J.J. Dolado (1994) "Labour flexibility and wages: Lessons from Spain", *Economic Policy*, vol 18.
- Bertola G. F. D. Blau och L. M. Kahn (2002) "Labor market institutions and demographic employment patterns", working paper nr 9043, NBER, cambridge, MA.
- Blanchard, O. och J. Wolfers (2000) "Shocks and institutions and the rise of European unemployment. The aggregate evidence, *Economic Journal*, 110(1), 1-33, mars.
- Blanchard, Olivier J. and Philippon, Thomas, "The Quality of Labor Relations and Unemployment" (June 15, 2004). MIT Department of Economics Working Paper No, 2004-25.
- Blanchard O. och F. Giavazzi (2003) "Macroeconomic effects of regulation and deregulation in goods and labor markets" *Quarterly Journal of Economics*, augusti. 879-907.
- Blanchard, O. (2005) "European unemployment: The evolution of facts and ideas", *Working paper 11750 NBER*, Cambridge, Ma.
- Braunerhjelm P. (2002) "Gränslös konkurrens" SNS förlag.
- Bruno M. och J. Sachs (1985) "*The economics of worldwide stagflation*, Basil Blackwell, Oxford.

- Cahuc, Pierre och André Zylberberg (2004): *Labor Economics*. MIT Press.
- Calmfors, L. och J. Driffill (1988) "Bargaining structure, corporatism and macroeconomic performance", *Economic Policy*, 6, 130-61.
- Comin, D. och T. Philippon (2005)). *The rise in firm-level volatility: Causes and consequences*. NBER Macro annual, 20, 2005, NBER och MIT press
- Daveri, F. och G. Tabellini (2000) "Unemployment, growth and taxation in industrial countries", *Economic Policy*, 30, 47-88.
- Dickens m fl. (2006) "The interaction of labor markets and inflation: Analysis of micro data from the international wage flexibility project. Stencil.
- Eliasson, M. och D. Storrie (2006)"Lasting of latent scars? Swedish evidence on the long-term effects of job displacement" att publiceras i *Journal of Labor Economics*.
- Forslund A. (1995)"Unemployment- is Sweden still different?" *Swedish Economic Policy Review*", 2, 25-58.
- Forslund, A. och B. Holmlund (2003)"Arbetslöshet och arbetsmarknadspolitik" i Persson och Skult (red) *Tillämpad makroekonomi*, SNS förlag.
- Forslund A. och A. Krueger (2006)"Hjälpte arbetsmarknadspolitiken Sverige ur 90-talskrisen? i Freeman, Swedenborg, Topel (red) *Att reformera välfärdsstaten*, SNS förlag.
- Fredriksson P. och R. Topel (2006)"Förändrade förutsättningar för svensk lönebildning" i Freeman, Swedenborg, Topel (red) *Att reformera välfärdsstate*, SNS förlag.
- Friedman, M. (1968) "The Role of monetary policy", *American Economic Review*, mars, 68:1, 1-17
- Galbraith, J. K. (1997) "Time to ditch the NAIRU" *Journal of Economic Perspectives*, vol 11, no 1, vinter, 93-108
- Gustavsson, M. (2005) "The 1990s rise in Swedish earnings inequality – Persistent or transitory?" Forthcoming in *Applied Economics*.
- Holmlund B.(1993) "Arbetslöshetskrisen - Konjunkturfenomen eller systemfel? SOU 1993:16, *Nya vägar för ekonomi och politik*, bilaga till ekonomikommissionens betänkande. Allmänna förlaget.
- Holmlund, B. (2003) "The rise and fall of Swedish unemployment, *CESIFO working paper* 918, april 2003.
- Holmlund B. och A. S. Kolm (1998)"Kan arbetslösheten bekämpas med skattepolitik?" *Ekonomisk debatt*, årg 26 nr 4.

- Holmlund B. och D. Storrie (2002) ”Temporary jobs in turbulent times: The Swedish experience”, *Economic Journal* 112, F245-F269.
- Jimeno, J.F. och D. Rodriguez-Palenzuela (2002) ”Youth unemployment in the OECD: demographic shifts, labor market institutions, and macroeconomic shocks” Working paper no 155, European Central Bank.
- Johansson, S. P. Lundborg och J. Zetterberg (1999) ”Massarbetslöshetens karaktär och vägarna till full sysselsättning.” FIEF.
- Katz L. och A. Krueger (1999) ”The high pressure US labor market of the 1990s”, *Brookings papers on Economic Activity*, 1, 1-65.
- Keynes, J.M.(1936) ”*The general theory of employment, interest and money*”, Macmillan.
- Kvasnicka, M. (2003): Inside the black box of temporary help agencies. *Department of Economics, Humboldt University, Berlin*.
- Layard, Richard, Stephen Nickell och Richard Jackman (2005): *Unemployment. Macroeconomic Performance and the Labour Market*. Oxford University Press.
- Ljungqvist, L. och T. Sargent (1998) ”The European unemployment dilemma, *Journal of Political Economy*, 106(3): 514-550.
- Ljungqvist, L. och T. Sargent (2005): ”Jobs and unemployment in macroeconomic theory; A turbulence laboratory, mimeo NYU, augusti.
- Lockwood, B and A. Manning (1993) ”Wage setting and the tax system: Theory and evidence for the UK” *Journal of Public Economics*, 52, 1-30
- Lundborg (2006) ”Individual wage setting, efficiency wages, and productivity in Sweden”, (stencil). Swedish institute for social research, Stockholm university.
- Lundborg P. och H. Sacklén,(2002) ”Inflationsmålet, sysselsättningen och EMU-medlemskapet” *Ekonomisk debatt*, 30:3. .
- Lundborg P. och H. Sacklén (2006) ”Low-inflation targeting and long-run unemployment” att publiceras i *Scandinavian Journal of Economics*.
- Nickell S. (1997). ”Unemployment and labor market rigidities: Europe versus North America, *Journal of Economic Perspectives*, 11(3):55-74, Sommar
- Nickell S. L. Nunziata och W. Ochel (2005) ”Unemployment in the OECD since the 1960s. What do we know?, *Economic Journal*, 115, januari, 1-27.
- Phelps, E.S. (1968) ”Money-wage dynamics and labor market equilibrium” *Journal of Political Economy*, Juli/augusti, 678-711.

- Skedinger, Per (2006): Svenska minimilöner i den globaliserade ekonomin. *Ekonomisk Debatt* 2006:4.
- Stiglitz J. (1997) "Reflections on the natural rate hypothesis" *Journal of Economic Perspectives*, Vol 11, nr 1, vinter, 3-10.
- Tobin, J. (1972) "Inflation and unemployment," *American Economic Review*, vol 62, no 1 1-18.
- Vartiainen J. och L. Nekby (2006) "Wage setting institutions in Sweden – a timeline and an economic interpretation" (stencil).
- Wadensjö, E. och G. Sjögren Lindquist (2005) "Inte bara socialförsäkringar – kompletterande ersättningar vid inkomstbortfall" *Rapport till Expertgruppen för studier i samhällsekonomi*, 2005:2, Regeringskansliet, Finansdepartementet.
- Ward Otoo M. (1999) "Temporary employment and the natural rate of unemployment", *FEDS working paper* nr 99-66.

Titlar i serien Specialstudier

Nr	Författare	Titel	År
1	Konjunkturinstitutet	Penningpolitiken	2002
2	Konjunkturinstitutet	Egnahemsposten i konsumentprisindex – En granskning av KPI-utredningens förslag	2002
3	Elofsson, Katarina och Ing-Marie Gren	Kostnadseffektivitet i svensk miljöpolitik för Östersjön – en utvärdering	2003
4	Gren, Ing-Marie and Lisa Svensson	Ecosystems, Sustainability and Growth for Sweden during 1991-2001	2004
5	Bergvall, Anders	Utvärdering av Konjunkturinstitutets prognoser	2005
6	Konjunkturinstitutet	Produktivitet och löner till 2015	2005
7	Öberg, Ann	Samhällesekonomiska effekter av skattelättnader för hushållsnära tjänster	2005
8	Söderholm, Patrik och Henrik Hammar	Kostnadseffektiva styrmedel i den svenska klimat- och energipolitiken	2005
9	Öberg, Ann och Joakim Hussénus	Marginell utbytesgrad – ett mått på drivkrafterna för arbete	2006
10	Hammar, Henrik	Konsekvenser för skogsindustrin vid ett eventuellt införande av en svensk kilometerskatt	2006
11	Lundborg, Per, Juhana Vartiainen och Göran Zettergren	Den svenska jämviktsarbetslösheten: En översikt av kunskapsläget	2007